Obligāts ... sempldrs

VISU ZEMJU PROLETARIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1949. G. 16. JANVARĪ Nr. 3 (209)

PAR BOĻŠEVISTISKU KRITIKAS VADĪBU

Latviešu padomju literaturas dekadā Maskavā, tāpat arī PSRS Padomju rakstnieku savienības plenumā gan speciali neiztirzāja mūsu literaturas kritiku, atstājot to īpašai Baltijas republiku kritiķu konferencei, kas paredzēta tuvākajos mēnešos, tomēr par mūsu literaturas kritiku tika izteikti vairāki nopietni un vērā ņemami atzinumi un vērtējumi. Un tie, diemžēl, nav atzinīgi mūsu kritiķiem. Uz mūsu literaturas kritikas trūkumiem ne vienreiz vien aizrādīts arī LK(b)P CK lēmumos par mūsu literaturu, par tiem bija nopietna runa arī pagājušā gada novembrī notikušajā Latvijas Padomju rakstnieku savienības partijas pirmorganizacijas atklātajā sapulcē.

Galvenais latviešu padomju literaturas kritikas trūkums ir tas, ka tā pietiekami nepalīdz realizēt VK(b)P CK vēsturiskos lēmumus literaturas un mākslas jautājumos. Partija prasa, lai padomju tautai — uzvarētājai Lielajā Tēvijas karā un varonīgai, talantīgai komunisma cēlājai — būtu idejiski un mākslinieciski augstvērtīgas literaturas bagātība, lai literatura, audzinot tautu Ļeņina-Staļina lielo ideju garā, būtu spēcīgs atbalsts un palīgs partijai komunisma celtniecībā — ceļā uz mūsdienu progresīvās cilvēces visaugstāko mērķi. Lai šo uzdevumu veiktu, padomju prozai, dramaturģijai un dzejai spilgtos un idejiski pilnvērtīgos tēlos jārāda padomju dzīves varenā īstenība un nākotnes perspektivas, mākslinieciski spēcīgi jāizceļ viss tas jaunais, progresīvais, vērtīgais, komunisma celšanā nozīmīgais, kas veidojas un nostiprinās padomju dzīvē un padomju cilvēku attiecībās, kā arī drošiem un asiem cirtieniem jāuzbrūk visam vecajam, kas traucē virzīšanos uz priekšu un velk atpakaļ.

Palīdzēt partijai vadīt literaturu pa šo padomju mākslas augsto ceļu ir kritikas uzdevums. Literaturas kritika ir ierocis partijai kā padomju tautas organizējošam un vadošam spēkam cīņā par komunisma uzvaru.

Šo lielo uzdevumu literaturas kritika pienācīgi spēj veikt tikai tad, ja tā stāv marksistiski ļeņiniskā idejiskuma augstumos, ja tā ir bruņota ar nelokāmu boļševistisku partejiskumu un pati cīnās komunisma cēlāju pirmajās rindās.

Latviešu padomju literaturas kritika vēl neatbilst šīm augstajām prasībām.

Pēc VK(b)P CK lēmumiem tā gan kļuvusi zināmā mērā idejiskāka, nopietnāka, rakstniekiem izvirza principialākas prasības, rūpīgāk pārbauda literaro tēlu patiesīgumu, vairāk pievērsusies socialisma un komunisma celtniecības problemām, centusies izskaust apolitisku, formalistisku pieeju, asāk uzbrukusi buržuaziskās ideoloģijas paliekām literaturas zinātnē. Tomēr raksti, kas parādās mūsu kritikā, bieži vien nav rakstīti tai varenajā cīņas elpā un žilbinošā perspektivā, kas apņem un caurstrāvo vēriena plašuma, dziļuma un radikalitates ziņā cilvēces vēsturē nebijušo partijas ideoloģisko darbu tautas audzināšanā uz lielajām komunisma idejām. Par maz kritiķi savu atbildīgo darbu apzinās kā partijas un valsts lielā, visaptverošā darba sastāvdaļu.

Tādēļ literaro darbu analizes nepaceļas tai boļševistiskā idejiskuma un principialitates augstumā, lai tās varētu kļūt nopietns palīgs rakstniekam viņa darbā.

Rakstnieku savienības plenumā un mūsu dekadā pilnīgi pareizi par latviešu un pārējo PSRS tautu literaturām runāja kā par pilntiesīgām un pilnvērtīgām padomju literaturām, lielās padomju daudznaciju literaturas sastāvdaļām, kas vērtējamas ar tādu pašu mērauklu kā krievu padomju literatura. Tas nozīmē, ka arī mūsu kritikai jāstāv padomju literaturas zinātnes augstumos un par latviešu prozas, dramaturģijas un dzejas darbiem jārunā, nevis raugoties no kāda šaura pašmāju redzes viedokļa, bet gan no visas padomju literaturas plašajām un augstajām virsotnēm. Tas prasa, lai mūsu kritiķi pārzinātu visu to, kas ir labākais PSRS tautu, it sevišķi krievu padomju literaturā un literaturas teorijā.

Lieli trūkumi un robi mūsu kritikā ir tematiskā ziņā. Ir daudz problemu un jautājumu, kam mūsu kritika vai nu nemaz nav pieskārusies, vai arī tos skatījusi tikai garāmejot. Pārāk paviršī un fragmentari vispārināta latviešu padomju literaturas pieredze pagājušajos astoņi ar pus gados, turklāt šī pieredze tikpat kā nemaz nav izmantota konkretu socialistiskā realisma problemu risinājumā, kas mūsu rakstnieku daiļradē palīdzētu noskaidrot daudzus svarīgus jautājumus. Nav nopietnu pētījumu par atsevišķu ievērojamāko latviešu padomju rakstnieku mākslinieciskās un idejiskās attīstības gaitu. Nav vēl izanalizēta un līdz galam atsegta latviešu demokratiskās un socialistiskās literaturas attīstība pretstatā un cīņā ar buržuazisko literaturu. Nav vēl pietiekami atmaskotas un sakautas buržuazisko uzskatu paliekas literaturas teorijā un vēsturē.

Par mūsu kritikas trūkumiem un neatrisinātām problemām ir daudz runāts, bet vēl joprojām nav realizēts svarīgākais priekšnoteikums šo trūkumu novēršanai — nav panākta organizētība un plānveidība kritiķa darbā. Zināmi, kaut arī nelieli kritiķu kadri mums ir, bet to darbs lielā mērā paļauts pašplūsmai. Ne Rakstnieku savienība, ne arī redakcijas to pietiekami neorganizē, plānveidīgi nevada. Nav neviena centra, kas kopotu kritiķu kadrus, sekotu to augšanai, marksistiskai un literaturteoretiskai izglītībai, izvirzītu svarīgākās, aktualākās temas un sekotu to iztirzājumam. Ka ar tādu plānveidīgu kritikas kadru organizēšanu, temu un darbu sadalīšanu un biedrisku apspriešanu var daudz ko panākt un nopietni celt kritikas līmeni, pierāda 1947. gadā iznākušais kritisko rakstu krājums par tautas rakstnieku Andreju Upīti, kas diezgan nopietni un vispusīgi iztirzā mūsu izcilā rakstnieka daiļradi un pagaidām ir viens no labākajiem mūsu kritikas sasniegumiem. Ja būtu bijusi vajadzīgā organizētība kritikas nozarē, tad kolektivā darbā būtu jau aptverti vairāki nepieciešami un svarīgi jautājumi gan latviešu padomju literaturas problemās, gan arī mūsu literarā mantojuma novērtējumā.

Kā negativa parādība atzīmējams arī tas, ka «Karoga», tāpat arī «Literaturas un Mākslas» redakcijas bieži vien ievieto paviršus un dažkārt kļūdainus rakstus, nepietiekami cīnās par kritisko rakstu idejiskumu, partejiskumu un principialitati. Protams, šādas «kritikas» un recenzijas mūsu kritikas līmeni neceļ, bet to vēl vairāk pazemina un pieradina pašus rakstītājus pie paviršības un neatbildības. Arī Rakstnieku savienības valde un sekretariats nopietni un sistematiski necīnās, lai pārtrauktu sasteigtu, idejiski mazvērtīgu, nenopietnu, neaudzinošu rakstu iespiešanu savos izdevumos.

Cik liela atbildība ir arī žurnalu redakcijām par sava izdevuma kritikas nozari, norāda VK(b)P CK atzinumi sakarā ar kontroli par to, kā žurnala «Znamja» redakcija pildījusi VK(b)P CK lēmumus par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad». VK(b)P CK aizrāda:

«Žurnala «Znamja» redakcijas pienākums uzlabot kritikas un publicistikas nodaļas. Žurnalā publicējamiem literari kritiskajiem un publicistiskajiem rakstiem jāapgaismo sabiedriskās un literarās dzīves aktualie jautājumi, savlaicīgi un patiesi jānovērtē literari mākslinieciskie darbi.»

Šis atzinums pilnā mērā attiecas arī uz mūsu «Karoga» un «Literaturas un Mākslas» redakcijām.

Ir jāsāk nopietns, neatlaidīgs un konkrets darbs, lai paceltu mūsu kritikas kvalitati un nozīmību. Neatliekams Rakstnieku savienības uzdevums — atrast vislabāko organizatorisko formu, kā varētu diendienā, sistematiski un plānveidīgi, boļševistiski vadīt mūsu literaturas kritikas nozari tā, lai esošie un augošie kritikas kadri celtu savu tematisko kvalifikaciju un atrisinātu jautājumus, kādus izvirza mūsu literaturas attīstība un tās uzdevumi tautas komunistiskajā audzināšanā. Ir jānodibina īpaša kritikas komisija, kas Rakstnieku savienības valdes vadībā idejiski un praktiski spētu vadīt mūsu kritikas nozari boļševistiskā partejiskuma prasību garā.

Kulturas un izglītības iestādes saņem ceļojošos Sarkanos Karogus

Šinīs dienās Latvijas PSR Ministru Padomes kulturas un izglītības iestāžu komitejā piešķīra ceļojošos Sarkanos Karogus republikas labākajām kulturas un izglītības iestādēm. Par teicamiem darba sasniegumiem 1948. gadā Sarkano Karogu saņēma Talsu apriņķa kulturas un izglītības iestādes (nodaļas vadītāja b. Pafrate), Ludzas apriņķa kulturas nams (vadītāja b. Pankova) un Krāslavas apriņķa Aulejas pagasta bibliotēka (vadītājs b. Čučins).

Vērtēšanas komisija kas sastāvēja no Kulturas un izglītības iestāžu komitejas, LĻKJS CK un Izglītības darbinieku arodbiedrības republikaniskās komitejas pārstāvjiem, izteica pateicību par labu darbu vairāk nekā 30 kulturas un tautas namiem, bibliotekām un muzejiem, tai skaitā Līgatnes, Mālpils, Sabiles, Vandzenes, Lēdurgas, Vecgales, Stendes, Jaunjelgavas, Irlavas, Jēkabpils, Zalves, Kapiņu, Praulienas un citu pagastu un pilsētu kulturas un tautas namiem un bibliotekām, kā arī Jēkabpils un Kuldīgas novadu pētīšanas muzejiem.

No apriņķu Izpildkomiteju kulturas un izglītības iestāžu nodaļām atzinību saņēma Jēkabpils, Ludzas, Gulbenes, Ilūkstes un Bauskas apriņķu kulturas un izglītības iestāžu nodaļas.

LK(b)P 10. kongresu sagaidot

Daži latviešu padomju rakstnieku svarīgākie uzdevumi

I. MUIŽNIEKS,
Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes atbildīgais sekretārs

Par latviešu padomju literaturas sasniegumiem daudzkārt runāts. Tie pelnīti un vairākkārt atzīmēti. Latviešu literaturas dekada Maskavā bija jauns apliecinājums tam, ka mums patiešām ir ievērojami sasniegumi, gan prozā, gan dzejā, gan dramaturģijā. Bet tieši dekadā un tāpat PSRS Rakstnieku savienības valdes XII plenumā atzīmēja arī tos trūkumus, kas vēl liek sevi stipri vien manīt visos latviešu padomju literaturas žanros. Šodien, sagaidot LK(b)P X kongresu, latviešu padomju rakstnieku saime visvairāk domā par to, kā turpmāk uzlabot savu darbu, kā to labāk veikt, kā dot tautai vairāk mākslinieciski un idejiski augstvērtīgu literaturas darbu.

Dekadas laikā sekcijās izskanēja doma, ka latviešu padomju literaturā pārāk daudz dominē notikumu pārstāstījumi, paša autora vēstījumi un informacijas, publicistika. Norādīja, ka no tā cieš sacerējuma dzīvais tēls. Šie trūkumi piemīt pat tādiem izciliem darbiem kā Viļa Lāča romanam «Vētra», Annas Sakses — «Pret kalnu», Arvīda Griguļa lugai «Māls un porcelans» un citiem. Tas nozīmē, ka turpmāk latviešu padomju rakstniekiem daudz nopietnāka vērība jāveltī literarā darba mākslinieciskai izstrādāšanai.

Pie mums bija ieviesies slikts paradums, un tas vispirms sakāms par jauno autoru darbiem, nepiegriezt gandrīz nekādas vērības apdarei, bet dzities tikai pēc temas un satura. Saprotams, tāpēc dažreiz ieguvām tematiski šķietami aktualus sacerējumus, kas, atrazdamies uz mākslinieciski zema līmeņa, degradēja i temu, i tajā ievērpto saturu. Plenuma un dekadas mācības turpmāk mums noderēs kā veseligs ceļa vadonis, kas parāda, ka ikvienam no mums jācenšas pēc idejiski un mākslinieciski pilnvērtīga literara darba. Daudzi padomju literaturas izcili darbi ir spilgti meistarības piemēri. Mūsu latviešu padomju literaturā tāds ir Andreja Upīša klasiskais romans «Zaļā zeme». Mums ir pēc kā līdzināties. Talantu arī mums netrūkst. Mums ir visas dotības, lai izpildītu šo prasību. Plenuma un dekadas pieredze bez kavēšanās jāpielieto kā radošā darba praksē, tā arī sekciju darbā un literaturas kritikā.

Latviešu padomju dzejai jau sen pārmeta iesligšanu vieglā jūsmā, salkanību. Dekadā un plenumā šie pārmetumi vairāk nekā apstiprinājās. Mūsu dzejai bez jau minētajiem grēkiem pamatoti pierakstīja vēl arī sausu rutinu, formalismu un pat dekadences paliekas. Saprotams, mūsu dzeja pelnīti tika slavēta un visiem zināms, ka savos pamatos tā ir veseliga un ka minētie trūkumi sastopami tikai atsevišķu autoru atsevišķos darbos. Un tomēr ir jāceļ trauksme, jāmobilizē kritiķu modriba, jāpaceļ šie jautājumi dzejas sekcijā, par tiem neatliekami jādomā ikvienam dzejniekam. Ir nopietnas bažas par mūsu dzeju arī tādā nozīmē, ka tematiski tā varēja būt daudz bagātāka. Piemēram, rūpniecības tema, pilsētu celtniecības motivi pēdējā laikā sākuši apsīkt, nav poemu par kolchozu celtniecību, nekas jauns neparādās par Tēvijas karu, par partizanu cīņām utt. Bet dzejnieku kadri latviešu padomju literaturā, kā zināms, ir pirmklasīgi. Jauni kadri dzejnieku saimei klāt nākuši viskuplāk. Tātad iespējas dot jaunus darbus arī bija daudz lielākas. Acīm redzot tās nav izmantotas.

Prozā vajadzīga daudz lielāka ražība. Kad atskaitāmies tautas un partijas priekšā, patiešām ir neērti runāt tikai par diviem nopietniem romaniem, kuros attēlota padomju dzīve (V. Lāča «Vētru» un A. Sakses «Pret kalnu»). Bet varbūt tuvākā laikā stāvoklis uzlabosies? Varbūt jau šogad nodosim iespiešanai vairākus romanus? Uz šiem jautājumiem neko iepriecinošu atbildēt nevaram, jo rakstnieku radošā darba plānos romans vēl arvien ir rets izņēmums. Tiesa, pašreiz noris iepriecinoša parādība. Vairāki pieredzējuši un arī jauni rakstnieki savos darba nodomos ieplāno romanus vai arī garākus stāstus. Mūsu pienākums ieinteresēt prozaiķus tvert aktualas temas par rūpniecību, kolchozu dzīvi, Tēvijas karu, partizanu cīņām utt., utt. Pēdējā laikā Rakstnieku savienības prozas sekcijā, kuras darbs kļuvis rosīgāks, arvien biežāk apspriež jaunu autoru sacerējumus. Tātad, aug jauni prozas kadri. Arī «Karogā» turpmāk vairs tik asi nesajutīsim prozas trūkumu. Tas ir sasniegums. Tas liecina par ievērojamu stāvokļa uzlabošanos. Un tomēr tā vēl ir par maz. Mums vēl arvien vajag atgādināt prozaiķiem tās cildenās temas, kuras viņi vēl tikpat kā nemaz nav cilājuši. Ja salīdzina šīsdienas padomju dzīvi ar literaturu, tad starpība ir ļoti liela. Dzīves celtniecības, cilvēka izaugšanas tempi dzīvē ir daudzkārt lielāki par to, kā tas atspoguļots latviešu padomju romanos, lugās, stāstos, poemās un dzejās. Distance starp dzīvi un literaturu vēl arvien ir palikusi pārāk liela. Kur ir romans par mūsu republikas rūpniecības atjaunošanu un jauncelsmi? Tāda pagaidām nav. Vai ir kāds plašāks stāsts, vai noveļu cikls, kurā būtu parādīts padomju darba varonis, stachanovietis? Pagaidām tāda nav. Mēs visi redzējām un šodien redzam, kādi panākumi bija A. Griguļa lugai «Māls un porcelans». Kāpēc tieši šī luga nokļuva skatītāju intereses degpunktā un drīz vien par šo darbu ieinteresējās Maskavā un citur? Tāpēc, ka A. Grigulis gāja drosmīgu ceļu. Dzīvē saskatījis lielu daudzumu varonības gadījumu, viņš radīja mākslas darbu, kurā viņa inženieris Skulte un citi personaži diezgan patiesīgi atspoguļo dzīves īstenību, māca padomju ļaudis mīlēt šo varoņu pozitivos padomju ideālus, cināties par tiem, palīdz izprast padomju dzīves īstenību. A. Griguļa lugas uzvedums, kā zināms, izpelnījās Staļina premiju, un tagad šo lugu uzvedīs Maskavā un vairāku citu Padomju Savienības pilsētu teatros.

Var iedomāties, cik atsaucīgi tauta uzņemtu romanu, kurā galvenie varoņi būtu stachanovieši, celtnieki, partijnieki, kas iet celtniecības pirmajās rindās un vada to. Tauta gaida šādu romanu. Tauta gaida romanu par Tēvijas karu, par partizanu cīņām un par kolchozu celtniecību. Šī temu uzskaite rāda, cik plašas darba perspektivas ir mūsu prozaiķiem. Bet tieši proza ir tas žanrs, kas ir vismazražīgākais. Kad latviešu literaturas dekadas laikā ciemojāmies centralajās izdevniecībās, tur mums sacīja apmēram to pašu. Ar labu romanu ikviens latviešu padomju rakstnieks izdevniecībās ir gaidīts viesis. Protams, nav novārtā atstājami arī pārējie žanri. Par mazu ražību jārunā it īpaši dramaturģijā, kur pagājušajā gadā parādījās tikai viens jauns darbs — A. Brodeles «Skolotājs Straume». Saprotams, šāds stāvoklis turpmāk nav ciešams. Pie mums lugas raksta tikai kādi pieci rakstnieki, bet vesela virkne dzejnieku un prozaiķu, kas neapšaubāmi varētu strādāt arī dramaturģijas žanrā, to vēl nedara. Vēl drūmāks stāvoklis ir ar jaunatnes dramaturģiju. Visiem zināms, ka pēc Fr. Rokpeļņa atzīstamās lugas «Gaisma» nav sarakstīts neviens dramatisks darbs jaunatnei. Ne Rakstnieku savienība, ne arī attiecīgais jaunatnes teatris neko konkretu nav darījuši, lai aizpildītu šo robu. Bez repertuara palicis arī Leļļu teatris.

Kā redzams, trūkumu mums vēl ārkārtīgi daudz. Kur vien pametam acis, visur vēl manāmi gan mazāki, gan lielāki neaizpildīti robi, bet dažuviet vēl rēgojas pilnīgi neuzplēsts, kārkliem aizaudzis lauks. Jautājumi par to trūkumu novēršanu, kas atzīmēti PSRS Padomju rakstnieku savienības valdes XII plenumā un dekadas sanāksmēs, ir ārkārtīgi nopietni. Pats par sevi saprotams, tos nevar novērst ar rīkojumu un pavēļu palīdzību. Te vajadzīgs ilgstošs un nopietns darbs kā latviešu Padomju rakstnieku savienības sekcijās, tā arī presē.

Tādi trūkumi kā prozas, dramas, jaunatnes literaturas un apraksta mazražība arī nav novēršami vienā dienā. Jautājums jau pašā sākumā saistās ar literaturas kadru trūkumu. Un tomēr — arī šādi objektivie apstākļi ir pārvarami. Kā vieni, tā otri trūkumi ir novēršami daļēji jau tuvākā laikā. Piemēram, neredzu nekāda attaisnojuma, kāpēc redakcijas tik centīgi iespiež vājus dzejoļus — turpmāk šai ziņā jāuzstāda daudz nopietnākas prasības. Tas dos divējādu ieguvumu: jaunie dzejnieki, guvuši redakcijās daudz vērtīgu aizrādījumu, pārstrādās savus darbus, tie kļūs labāki, bet žurnali un laikraksti būs pasargāti no vājiem dzejoļiem. Gluži tāpat kritiski jāsijā arī citu žanru materiali.

Ar š. g. janvara mēnesi Latvijas Padomju rakstnieku savienībā manām jauneklīgu rosību. No dekadas atgriezušies, rakstnieki ar visu sparu metušies darbā. Arī žurnals «Karogs» un laikraksts «Literatura un Māksla» uzrāda patīkamu pārmaiņu savā saturā. Tie palikuši svaigāki, žirgtāki. Abos izdevumos redzam daudz kuplāku līdzstrādnieku skaitu, krietni plašāku tematiku nekā līdz šim. «Karoga» janvara burtnīcā iesākās J. Granta plašāks prozas darbs par aktualu šīsdienas temu, Andreja Upīša lielāks apcerējums, Birznieka-Upīša stāstiņi, J. Sudrabkalna un daudzu citu raksti un recenzijas. Bagāts ir dzeju pūrs. «Literaturā un Mākslā» ik numurā redzam J. Sudrabkalna, A. Upīša, Jēk. Mediņa, N. Grīnfelda, Fr. Rokpeļņa, A. Sakses, J. Vanaga un citu vārdus. Var manīt — redakcija pratusi piesaistīt jau plašāku rakstītāju aktivu. Saprotams, laikraksta līmenis no tā var tikai celties.

No visiem žanriem vissliktākā stāvoklī atrodas kritika. Maskavā latviešu literaturas dekadas dienās krievu padomju rakstnieki mums to vēlreiz atgādināja. Latvijas Padomju rakstnieku savienībai te jāveic virkne konkretu pasākumu, lai uzlabotu kritiķu darbu. Jāpanāk, lai kritiķus ne tikai kritizētu, bet daudz vairāk nekā līdz šim piesaistītu konkretiem pasākumiem, dodot kritiķiem bez sīkām recenzijām arī lielākus uzdevumus. PSRS Padomju rakstnieku savienības valdes XII plenumā un literaturas dekadā mēs ieguvām bagātu pieredzi, it īpaši mācījāmies, kā jākritizē, kā jāstrādā sekcijās, kur noris literarā darba analize. Maskavā mēs mācījāmies vēl vienu lietu — to, ka pareizu kritiku vajaga cienīt un respektēt. Pie mums ne katrreiz to dara. Piemēram, par trūkumīem dzejā kritika runā jau labi pasen, bet dzejnieki uz šo kritiku ne labprāt klausās, it kā gaida, kad atradīsies kāds cits kritiķis, kas tos ņems savā aizbildniecībā. Tagad tos pašus rūgtos pārmetumus pasacīja Maskavā Aļeksejs Surkovs un citas neapšaubāmas autoritates. Tātad, kritiķi bija runājuši pareizus un vajadzīgus vārdus. Vajadzēja laikus tajos ieklausīties un dzejniekiem savu darbu uzlabot.

Sevišķi nolaistā stāvoklī atrodas jaunatnes un bērnu literaturas novads. Visiem vēl labā atmiņā pagājušais jaunatnes literaturas konkurss, kurā radās tikai pāris respektējami darbi. Arī pašreizējais konkurss bija jāpagarina, jo darbi ienāca pakūtri. Tagad jāceļ trauksme, lai līdz 1. maijam konkursā piesaistītu itin visus rakstniekus, lai tas tiešām kļūtu par īstu konkursu, kas dod bagātu grāmatu ražu jaunatnei un bērniem.

Sagaidot LK(b)P X kongresu, mēs runājam par sava darba trūkumiem un arī par ciešo gribu, kādu mums dod Ļeņina-Staļina partija, lai salauztu visus šķēršļus, visus trūkumus un sniegtu tautai arvien pilnīgākus, varenākus un daiļākus literarus darbus, kas tai palīdz augt, cināties un uzvarēt.

PAR ŽURNALU „ZNAMJA“

(Kā žurnala «Znamja» redakcija izpildā VK(b)P CK lēmumu par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad»)

Pārbaudot, kā tiek pildīts VK(b)P Centrālās Komitejas lēmums par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad», VK(b)P Centrālā Komiteja noklausījās žurnala «Znamja» redakcijas koleģijas atskaites ziņojumu un sakarā ar to pieņēma lēmumu, kurā atzīmēts, ka žurnala «Znamja» redakcija no lēmuma par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad» nav izdarījusi pienācīgus secinājumus. Žurnala «Znamja» redakcija neizpildā tai uzliktos pienākumus un savā darbā pielaidusi virkni nopietnu kļūdu. 1948. gadā žurnals pazeminājis publicējamo materiālu idejiski mākslinieciško līmeni. Žurnālā iespiesta virkne idejiski kaitīgu un mākslinieciskā ziņā nepilnvērtīgu darbu.

Lielu kļūdu žurnals izdarījis, publicējot N. Meļnikova (Meļmana) stāstu «Redakcija», kurā mūsu frontes preses darbinieki attēloti vai nu kā aprobežoti cilvēki un lieļīgi stulbeņi, vai nu pelēki, neievērojami, pret savu darbu pilnīgi vienaldzīgi cilvēki. Līdz ar to stāstā cildināts kara noziedznieka tēls. Viņam piespriesto taisnīgo sodu iztēlodams kā nepelnītu, autors viņu apveltī ar varonības oreolu.

E. Kazakeviča stāstā «Divi stepē» sīki aprakstīti mazdūšīga cilvēka pārdzīvojumi, kuram par karavīra pienākuma pārkāpšanu kara tribunals piespriedis nāves sodu nošaujot. Autors moraliski attaisno ļoti smago gļēvuļa noziegumu, kas novedis līdz karaspēka daļas bojā ejai. J. Janovska stāstos «Ārsta sirds», «Akla laime» nav dzīves patiesības, tie ir veidoti uz izmocītiem psiholoģiskiem izdomājumiem, kas aizgūti no dekadentiskās buržuaziskās literaturas paraugiem.

Redakcija nav pievērsusi dzejnieku uzmanību mūsdienu kaujnieciskajām tēmām. Dodama tribīni skumju un sāpju jūtu piesātinātām dzejām, redakcija ar to pašu veicināja dažu dzejnieku aizliešanu savu individualistisko pārdzīvojumu šaurajā pasaulītē.

Norādīto darbu publicēšana liecina par nepareizo līniju, ko pēdējā laikā realizē žurnala «Znamja» redakcijas koleģija. Redakcija atkāpusies no literaturas boļševistiskā partejiskuma principa, aizmirsusi, ka literatūra ir varens padomju tautas audzināšanas līdzeklis ignorējusi dzīves patiesību un žurnala lappuses atvēlējusi darbiem, kuru autori, attēlodami atpalikušus un nepilnvērtīgus cilvēkus, pacēla un pārvērta viņus par varoņiem.

VK(b)P CK sevišķi atzīmēja literari kritiskās nodaļas neapmierinošo stāvokli žurnālā. Žurnālā publicējamie kritiskie raksti izceļas ar zemo līmeni un nereti ar saviem kļūdainajiem literaro darbu vērtējumiem dezorientē rakstniekus, novirza viņus uz nepareiza ceļa. B. Kosteljanca rakstā par V. Panovas romanu «Kružiļicha» izsmieta padomju rakstnieku pareizā un dabiskā vēlēšanās redzēt par mūsu literaturas varoņiem pilnvērtīgus, garīgi veselus cilvēkus; literaros varoņus, kuriem nav kaut kādu idejisku trūkumu vilcienu, autors nicinoši nosauc par «līdzeni izgludinātiem». B. Ruņina rakstā par G. Konovalova romanu «Universitāte», romana varoņu, progresivās padomju zinātnes pārstāvju ideoloģiskā izturēšanās nosodīta kā viņu prāta aprobežotības pazīme.

Redakcija balstās uz šauru kritiķu grupu un nepaceļ žurnala lappusēs valsts sabiedriskās un literarās dzīves būtiskos jautājumus. Žurnals vāji velcinājis buržuaziskā kosmopolitisma atmaskošanu, nav aktivi cīnījies pret formalismu un naturalismu literaturā.

Pēdējā laikā žurnals pasliktinājis darbu ar autoriem. Ienākušos rokrakstus rediģē nevīžīgi, publicē jēlā, nepabeigtā veidā. Ar to redakcija jauniem rakstniekiem iepotē pašapmierinātības noskaņas, nesekmē viņu idejisko un mākslinieciško augšanu.

VK(b)P CK atzina par nepareizu žurnālā «Znamja» izveidojušos praksi, kad redakcijas koleģija ilgu laiku nav sapulcējusies, nav apspriedusi iespiešanai pienemtos darbus un pēc būtības pati sevi atbīdījusi no atbildības par žurnala virzienu, uzticot žurnala tālāko vadību redakcijas aparatam.

Redakcijas koleģija nav veltījusi pienācīgo uzmanību redakcijas darbinieku komplektēšanai un izvietošanai, nav nodarbojusies ar viņu idejiski politisko audzināšanu, ir sekmējusi ģimenes un grupu attiecību izveidošanos redakcijas aparata darbā. Lietišķu attiecību vietā redakcijā stājušās draugu attiecības, nav bijis kritikas un paškritikas, radīti pašapmierinātības apstākļi. Signali par nopietnām ideoloģiskām kļūdām žurnālā publicējamos darbos tika ignorēti.

Žurnala «Znamja» kļūdas ir arī sekas tam, ka PSRS Rakstnieku savienības sekretariats vāji vada redakciju.

VK(b)P CK atzina žurnala «Znamja» redakcijas koleģijas darbu 1948. gadā par neapmierinošu un pieņēma lēmumu par žurnala «Znamja» redakcijas koleģijas pastiprināšanu.

Žurnala «Znamja» redakcijas koleģijai un PSRS Rakstnieku savienības sekretariatam likts priekšā novērst lēmumā atzīmētos žurnala «Znamja» trūkumus un kļūdas.

VK(b)P CK uzskata par žurnala redakcijas koleģijas svarīgāko uzdevumu apvienot ap žurnalu redzamus padomju rakstniekus, literaturas kritiķus un publicistus, kas spēj izlabot žurnala līniju, pacelt tā idejisko un mākslinieciško līmeni, radošajā darbā aktivi aizstāvēt boļševistiskā partejiskuma principus.

Žurnala lappusēs jāpublicē darbi, kas spilgti un patiesi atspoguļo dzīvi tās revolucionarajā attīstībā, kas atklāj jaunas augstās padomju cilvēku — komunisma cēlāju īpašības. Vadoties no socialistiskā realisma metodes, padomju literatiem drošāk jāielaužas dzīvē, dedzīgi jāatbalsta viss jaunais, komunistiskais un droši jāšausta atliekas, kas padomju ļaudīm traucē iet uz priekšu.

Žurnala «Znamja» redakcijas pienākums uzlabot kritikas un publicistikas nodaļas. Žurnālā publicējamiem literari kritiskajiem un publicistiskajiem rakstiem jāapgaismo sabiedriskās un literarās dzīves aktualie jautājumi, savlaicīgi un patiesi jānovērtē mākslinieciskie darbi.

Žurnala «Znamja» izdošana uzdota «Pravdas» izdevniecībai.

REALIZĒSIM LIELO STAĻINISKO PLĀNU!

Visa zeme piedalās lauku aizsardzības mežu stādīšanā

Sarunā ar mūsu līdzstrādnieku, Latvijas PSR Zinātņu akademijas mežsaimniecības problemu instituta direktors prof. Dr. A. Kalniņš paziņoja:

— Pagājušā gada oktobra beigās publicētais PSRS Ministru Padomes un VK(b)P CK vēsturiskais lēmums par lauku aizsardzības mežu stādīšanu, zālāju augu sēklas iesaknošanu, dīķu un ūdens tvertņu celšanu, lai nodrošinātu augstas un pastāvīgas ražas stepju un mežu stepju rajonos PSRS Eiropas daļā kalpos par pamatu kardinālai dabas pārveidošanai plašos mūsu zemes apgabalos. Pietiek norādīt, ka teritorijā, ko aptver šis plāns, atrodas ap 80.000 kolchozu ar 120 miljoniem ha zemes. Šie divi skaitļi rada priekšstatu par tiem grandiozā vēriena darbiem, kas veicami, lai izpildītu gudro plānu, kas pieņemts pēc cilvēces diženā ģenija biedra Staļina iniciatīvas.

Staļiniskā plāna izpildīšanas rezultātā sauso stepju un mežu stepju rajonos kā pasaka izaugs jauni mežu stādījumi vairāk nekā seši miljoni ha lielā platībā. Tas nav viena gada darbs un, protams, ne tikai to novadu un apgabalu uzdevums, kur šie meži izplētīsies. Tik grandioza plāna realizēšanā ieinteresēta visa mūsu lielā zeme.

Nelielu, bet vajadzīgu palīdzību mežu stādījuma plāna izpildīšanā spēj sniegt arī Latvijas mežkopji. Šī palīdzība var izpausties vairākos virzienos. Pirmkārt, mēs varam sniegt un mums jāsniedz palīdzība dažādu koku augu sēklu vākšanā. Starp koku sugām, kas piemērotas stādīšanai stepju un mežu stepju rajonos ir daudz tādu, kas plaši izplatīti mūsu republikā — ozols, kļava, osis, melnalksnis, bērzs. Atsevišķi stādāms jautājums par Latvijas priedi, bet par to runāsim vēlāk.

Šeit pieminējām sēklas, jo palīdzēt ar stādiem attālākajiem stepju rajoniem mēs nespējam. Kā to pietiekami pārliecinoši parādījusi akademiķa Lisenko izstrādātā stadiālās attīstības teorija, tieši augšanas sākuma periodā augi iegūst tās īpašības, kuras rada iespējamību turpmākā laikā sekmīgi piemēroties apkārtējiem apstākļiem.

Es atsevišķi izdalīju jautājumu par priedi, jo tur dienvidos, stepju rajonos, mēģinājumi ieaudzēt priedes ne sevišķi izdevās. Tomēr priede pēc savām īpašībām ir visai vērtīgs koks. Šeit mēs varēsim sniegt zināmu palīdzību ar savu zinātniski pētniecisko darbu. Arī pie mums ir tādas vietas, kur priedi nekādi neizdevās ieaudzēt. Ilgstošu mēģinājumu rezultātā tomēr izdevās atrast līdzekli, ar kura palīdzību priede ieaudzināta visnabadzīgākajās augsnēs, nepietiekama mitruma apstākļos. Šis līdzeklis, ko esam nosaukuši par mikorizo, ir savdabīga priedes un sēņu simbioze. Kā pierāda mēģinājumi, starp priedes saknēm un sēņu gifiem izveidojas īpatnēja savstarpēja palīdzība — priede un sēne sniedz viena otrai vērtīgus pakalpojumus: sēne it kā palielina priedes saknu sistemas apjomu un dod kokam mitrumu un mineralsāļus, kuru augsnē ir maz, bet koks dod sēnēm fotosintezes produktus — cukuru.

Lai radītu tādu priežu-sēņu simbiozi, koku stādot, augsne jāapgādā ar speciāli sagatavotu kompostu, kurš sastāv no visai parastām sastāvdaļām un satur pietiekamu daudzumu sēņu sporu. Šo metodi, ko praksē esam pārbaudījuši, vajadzētu izmēģināt analogiskās augsnēs stepju un mežu stepju rajonos, kur priedi ieaudzēt līdz šim neizdodas. Mūsu instituts uzskata par lielu godu, ja šeit izstrādāto metodi izdosies pielietot staļiniskā plāna realizēšanā. Pašlaik strādājam, lai raditu tādu pašu sēņu simbiozi ar citām koku sugām.

Blakus stādījumiem tūkstošiem hektaru lielās platībās, kuriem pašlaik konstruē, izmēģina un arī izgatavo specialas mašinas, bez šaubām, notiks arī mazāku apmēru stādījumi atsevišķos kolchozos, augstienu nogāzēs utt. Šādiem neliela mēroga mežu stādījumiem mūsu republika varētu sniegt vērtīgu palīdzību, izgatavojot nepieciešamos mechanismus un instrumentus. Šādu instrumentu izgatavošanas pieredze mums ir, ir arī vairākas diezgan veiksmīgas konstrukcijas, vajadzīgs tikai izvēlēties piemērotus uzņēmumus un tur sākt ražošanu.

Blakus šai tiešajai palīdzībai, mūsu, Padomju Latvijas mežkopju, pienākums sniegt nopietnu netiešu palīdzību mūsu zemes stepju un mežu stepju rajonu klimata pārveidošanas vēsturiskajā uzdevumā. Šī palīdzība atnesīs daudz laba arī mums pašiem. Šeit es domāju Latvijas mežu ātrāku sakārtošanu un atjaunošanu.

Kā zināms, veģetacijas periodā PSRS Eiropas teritorijas lielākajā daļā valda no rietumiem nākošie vēji. Ļoti liela nozīme tam, cik daudz okeana mitruma šie vēji atnes sev līdz. Bet zināms arī tas, ka šo okeana mitrumu vējš var nest sev līdz ne vairāk kā 300—400 kilometrus un līdz rajoniem, par kuriem iet runa, mitrums nonāk ļoti niecīgos daudzumos vai pavisam nenonāk.

Līk, šeit var noderēt mūsu meži — Baltkrievijas un Baltijas meži. Tie var kļūt un tiem jākļūst par savdabīgiem okeana mitruma starpniekiem, lai šo mitrumu varētu nogādāt tālāk uz austrumiem un uz dienvidaustrumiem. Vēl pagājušajā gadsimtā, tāpat buržuazijas valdīšanas laikā un vācu okupacijas gados notikušā barbariskā mežu izciršana noveda pie tā, ka mūsu meži ievērojamā mērā zaudēja mitruma akumulatoru nozīmi. Tagad uzdevums šo nozīmi pilnā mērā atjaunot.

Šai nolūkā tagad republikā izstrādā plānus mūsu mežsaimniecības sakārtošanai, mežu atjaunošanai un lauksaimniecībai nepiemērotu zemju apmežošanai. Tikai 1949. gadā iestādīs mežus 17.000 ha platībā, bet pavisam līdz 1965. gadam tiks radīti 330.000 ha mežu, kas par 15 proc. palielinās Latvijas mežu stādījumu platību.

Šajā netiešajā palīdzībā slēpjas lielas, grūti aprēķināmas rezerves, ar kuru līdzdalību augs meži tālajās Pievolgas un meinzemes joslas stepēs, tur labvēlīgi mainīsies klimats. Protams, lēsā sarunā nav iespējams visos sīkumos uzskaitīt visu to, ko mūsu republika var izdarīt un kas tai jāizdara, lai piedalītos lielā staļiniskā plāna piepildīšanā. Šeit minēju tikai pašu galveno.

Padomju lugu skate Latvijas teatros

Lai gan pēc VK(b)P CK vēsturiskajiem lēmumiem par ideoloģijas jautājumiem Padomju Savienības teatri guvuši daudzus nopietnus panākumus, tomēr ir gadījumi, kad laikmetīgu padomju lugu uzvedumiem neveiti pienācīgo uzmanību, kad tos uztic režisoriem, kas nebūt nav labākie, kad tajos neizmanto vislabākos aktierus. Tāpēc cīņa par padomju lugu inscenējumu kvalitates uzlabošanu, idejiskās vērtības padziļināšanu joprojām paliek par vienu no padomju teatra darbinieku pamatuzdevumiem.

Viens no pasākumiem šinī virzienā ir saskaņā ar PSRS Ministru Padomes Mākslas lietu komitejas lēmumu rīkojamā laikmetīgai padomju temai veltītu izrāžu skate teatros. Latvijā šī skate aptvers visus republikas dramatiskos teatrus. Skate risināsies divās kārtās. Pirmā kārta — no 1. aprīļa līdz 15. maijam — paredzēta uz vietām, bet otrā kārta — no 20. junija līdz 10. jūlijam — Rīgā. Līdzdalībai otrajā kārtā izvēlēs labākās izrādes.

Latvijas PSR Mākslas lietu pārvalde visiem dramatiskajiem teatriem uzdevusi skates laikā organizēt plašu sabiedrisko darbu, kā pašos kolektīvos, tā arī ar skatītājiem. Katrā teatrī notiks ne mazāk par divām skatītāju konferencēm. Sevišķi pasvītrota nepieciešamība veltīt uzmanību laikmetīgu padomju lugu uzvedumu sagatavošanas metodoloģijas jautājumiem, pastiprināt teatru kolektīvu idejisko apbruņojumu, tuvāk iepazīt to reālo īstenību, kura aktieriem un režisoriem jāatspoguļo uz skatuves.

Mākslas lietu pārvaldes priekšnieka Fr. Rokpelņa vadībā nodibināta laikmetīgai padomju temai veltīto izrāžu skates komisija. Tanī blakus partijas, padomju un radošo organizāciju pārstāvjiem ietilpst republikas vadošie teatru darbinieki — Ed. Smiļģis, R. Zandersons, J. Meija, A. Jefremovs, B. Praudiņš, J. Jurovskis, J. Vanags, A. Lauberts un citi.

Daži PSRS tautu literaturas attīstības jautājumi

(Sakarā ar Padomju rakstnieku savienības plenuma rezultatiem)

K. SIMONOVS,
PSRS Padomju rakstnieku savienības ģeneralsekretāra vietnieks

Padomju rakstnieku savienības plenumā, kas nesen beidzās, plaši apspriesti Padomju Savienības brāļīgo republiku nacionalo literaturu pašreizējā stāvokļa jautājumi un tālākās attīstības problemas. Noklausīti referati par armeņu, latviešu un kazachu padomju literaturu attīstību pēc VK(b)P CK 1946. gada 14. augusta lēmuma par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad».

Taču plaši izvērtušās debates, kurās piedalījās visu sešpadsmit savienoto un vairāku autonomo republiku un apgabalu pārstāvji, uzsvēra, ka ir virkne problemu ar kopīgu nozīmi visām nacionalajām literaturām, kuru atrisināšana nepieciešama visas padomju daudznacionalās literaturas tālākai augšanai.

Neskaitāmi literari darbi, kas pēdējā laikā izdoti republikās un Maskavā, nacionalās valodās un tulkoti krievu valodā, rāda, ka vairāk nekā divu gadu laikā, kas pagājuši pēc VK(b)P CK vēsturiskā lēmuma, mūsu nacionalās literaturas spērušas lielu drosmīgu soli uz priekšu un daudzējādā ziņā jau atbildējušas tām pieaugošajām prasībām, kādas tām stāda lasītāji — mūsu zemes lielās atjaunotnes un pēckara celtniecības dalībnieki.

Raksturojot šos nacionalo literaturu acim redzamos sasniegumus, pirmām kārtām jāatzīmē neskaitāmi prozas darbi, kas veltīti mūsu laikmetam. Te jānosauc tādi lieli sacerējumi kā V. Lāča romans «Vētra», kas rāda Padomju Latvijas veidošanās procesu, tās cīņu ar vācu okupantiem, tās atdzimšanu un celtniecību pēc kara. Jānosauc latviešu rakstnieces Annas Sakses romans «Pret kalnu», kas veltīts latviešu lauku atjaunošanas un pirmo kolchozu celtniecības temai; Nairi Zarjana romans «Acavana», kas rāda kolchozu celtniecību Armenijā; Sabita Mukanova romans «Sir-Darja» un G. Mustafina romans «Miljonieris», kuri stāsta par socialistisko celtniecību Kazachstanā; azerbaidžaņu rakstnieku Mechti Huseina romans «Apšerona» un M. Suleimanova romahs «Zemes dziļu noslēpums», kuros attēlots mūsu naftas galvaspilsētas — Baku — naftinieku darbs pēc kara. Var nosaukt gruzīnu prozaiķa Leo Kiačeli romanu «Kalnu cilvēki», virkni izcilu ukraiņu literaturas darbu, A. Gončara triloģiju «Karognesēji», S. Skļarenko pēdējos darbus, I. Rjabokļača stāstu «Zelta tūkstošnieks», baltkrievu rakstnieka A. Stachoviča stāstu «Zem mierīgām debesīm».

Blakus šiem darbiem var nosaukt arī neskaitāmas jaunu dzeju grāmatas, kas iznākušas dažādās Padomju Savienības malās, dzeju, kurās dzejnieki runā ar visu pasauli spēcīgā un virišķīgā balsī, apzinoties, ka aiz viņu muguras stāv visa viņu lielā Dzimtene. To var teikt par Kulešova dzejām Baltkrievijā, Tursuna Zades dzejām Tadžikistanā, par Sameda Vurguna jauno poemu «Nēģeris runā» Azerbaidžanā, par Mikolas Bažana dzeju grāmatu par Angliju — Ukrainā un daudzām citām grāmatām, kuras šeit uzskaitīt vienkārši nelespējami.

Padomju daudznacionalā literatura tagad, divus gadus pēc vēsturiskajiem lēmumiem, nostājas mūsu priekšā kā viens varens vesels. Tās darbā pēdējos gados jūtama arvien lielāka centienu kopība, arvien lielāka brāļīgo literaturu tendence savstarpēji bagātināt vienai otru, arvien lielāka tieksme attēlot mūsu dzīves izcilākos ļaudis un izcilākās parādības. Un tas jāatzīmē vispirms, runājot par visu nacionalo literaturu darbu pēdējos divos gados.

Bet plenums, taisnīgi atzīmējot šos sasniegumus, pilnīgi pareizi savā darbā lielu uzmanību veltīja šķēršļiem, kas vēl stāv nacionalo literaturu attīstības ceļā, un visām tām kaitīgajām tendencēm, kuras vēl jāpārvar tālākajā darbā.

Pēdējos gados visās nacionalajās literaturās, neapšaubāmi, sācies nopietns pagrieziens uz laikmetīgo temu, bet tai pašā laikā — un plenums to atzīmēja — mēs nekādā ziņā nedrīkstam ar to apmierināties. Pagrieziens sācies, bet tam ir jāturpinās. Pat nosaucot visus tos darbus, kuri uzskaitīti šeit sākumā, un daudzus citus, mēs nedrīkstam ar to apmierināties, jo daudzas temas, kurām ir pirmšķirīga sabiedriska nozīme, mūsu nacionalajās literaturās palikušas gandrīz neatspoguļotas vai atspoguļotas ļoti vāji. Pirmām kārtām tas attiecas uz tādām temām kā pēckara celtniecība, mūsu rūpniecības augšana, šīs rūpniecības cilvēku augšana, jaunu socialistisku attieksmju, jaunu socialistiskās sacensības metožu veidošanās. Šai ziņā stāvoklis nav apmierinošs gandrīz visās literaturās. Ja Armenijā kolchozu celtniecībai veltīts tāds liels romans kā «Acavana», tad mēs pagaidām, par nožēlošanu, nevaram nosaukt tur kaut cik plašāku darbu, kas būtu veltīts tai milzīgajai, līdz šim nepiedzīvotajai industrialai celtniecībai, kāda pašreiz notiek Armenijā. Baltkrievijā, kur iznākuši vairāki interesanti sacerējumi dzejā un prozā, kas veltīti karam un partizanu kustībai, pagaidām mēs varam nosaukt tikai vienu nopietnu darbu, kas veltīts pēckara rūpniecības celtniecībai Baltkrievijā, kad patiesībā Baltkrievija vēl neredzētos tempos mainās tieši acu priekšā un kļūst par spēcīgu rūpniecisku republiku.

Ja kazachu literaturā parādījušies sacerējumi, kas stāsta par kolchozu celtniecību un plašiem irigacijas darbiem, tad lielāku darbu, kuri rādītu Kazachstanu kā spēcīgu industrialu zemi, — bet tieši par tādu tagad tā kļuvusi, — pagaidām vēl nav.

Vairākās republikās, kurās strādnieku šķira vēl ne visai sen sastādīja neievērojamu iedzīvotāju daļu, bet rūpniecībai bija mazs specifiskais svars ekonomikā, tagad stāvoklis krasi mainījies: aug rūpniecība, aug strādnieku šķira, aug pilsētas, bet literaturā vēl valda inerce, un visi šie jaunie, progresivie dzīves procesi vēl neatrod vietu tās lappusēs.

Tiesa, daudz pie kā rakstnieki pašreiz strādā, bet republikanisko rakstnieku savienību un visas Rakstnieku savienības pienākums nav tikai fiksēt to, pie kā rakstnieki strādā, bet arī virzīt viņu darbu, visiem līdzekļiem atbalstīt pirmām kārtām tieši tos rakstniekus, kuri strādā pie laikmetīgām progresivām temām, kuri stāv uz pareiza, progresiva šo temu atrisināšanas ceļa.

Plenumā tika nopietni kritizēti kazachu rakstnieka Sabita Mukanova nepareizie spriedumi, it kā rakstniekam vajadzētu meklēt neesošus, izdomātus konfliktus, kaut gan ir zināms, ka cīņa par jauno, pagātnes palieku pārvarēšana sniedz rakstniekam bagātu materialu.

Plenumā bija ļoti savlaicīgi izvirzīts jautājums par to, ka, pat apstrādājot laikmetīgu materialu, mūsu rakstnieki dažreiz nodarbojas ar pagātnes idealizaciju, ne vienmēr māk izprast jauno, socialistisko attieksmju, paradumu, tradiciju skaistumu un, krāšņi atveidojot ar seniem laikiem saistītās paražas un tradicijas, tai pašā laikā bieži vien neprot atrast spilgtas krāsas mūsu laikmeta parādību attēlošanai.

Protams, jaunie, neiemītie ceļi vienmēr grūtāki, bet iet taču pa šiem jaunajiem, neiemītajiem ceļiem dzīvē dzīvi varoņi, atdodot savus spēkus novatorismam, vecu, izveidojušos normu un kanonu sagraušanai. Un vai tad nav rakstnieka pienākums literaturā, savos daiļrades paņēmienos droši iet tos pašus progresivos ceļus, kādus iet cilvēki, kurus viņi izvēlas par savu darbu varoņiem?

Plenums daudz uzmanības veltīja jautājumam par nacionalo literaturu klasiskajām tradicijām, par literaturas vēstures pareizu apgūšanu. Vairāku nacionalo literaturu literaturas pētniecībā un kritikā vēl dzīvas buržuaziskās «vienotā tecējuma» teorijas, vēl tiek ignorēts Ļeņina norādījums par divu kulturu pastāvēšanu katrā nacionalā kulturā, par demokratiskās un socialistiskās kulturas elementu pastāvēšanu tajā blakus buržuaziskajai kulturai.

Vēl ir cilvēki, kas nav apguvuši marksistiski ļeņinisko, boļševistisko attieksmi pret pagātnes kulturas mantojumu, kas neprot saskatīt tajā to, kas mums ir dārgs vispirms: demokratiskās, socialistiskās kulturas elementus, kas saistīti ar tautas masu vajadzībām. Vēl nav ierādīta pietiekoša vieta tādu 19. gadsimta literaturas demokratisko pārstāvju pētīšanai, kā Nalbandjans Armenijā, Mirza Fatali Achundovs un Bakihanovs Azerbaidžanā, kā Abajs Kunanbajevs un Valihanovs Kazachstanā. Tādā kārtā ne vienmēr tiek pareizi atrasta un formulēta tā tradicija, uz kuras, pētījot savas literaturas vēsturi, vispirms jābalstās jebkuras mūsu republikas mūslaiku padomju literaturai. Bet tā kā šī problema nav pietiekoši izstrādāta, tad līdz šim laikam vēl nav kritizētas tā, kā tās vajadzētu kritizēt, dažādas padomju partejiskajai literaturas pētniecībai kaitīgas teorijas. Literaturas pētniecībā, piemēram, nepietiekami izstrādāta problema par krievu revolucionari demokratiskās literaturas lielo progresivo iespaidu uz 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma azerbaidžaņu literaturu. Azerbaidžaņu preses slejās ir atradusi vietu spriedumi, kas apšauba šī iespaida spēku un nozīmi. Tiesa, šie spriedumi kritizēti pašā Azerbaidžanā, bet vēl arvien nav pietiekami saasināta azerbaidžaņu literaturas pētniecības uz-

UZVARA IEGŪSTAMA VIENĪGI KOLEKTIVĀ CĪŅĀ

Sakarā ar «Mārtiņa Idena» iestudējumu LPSR Valsts dramas teatrī

K. KĻAVA

Romans «Mārtiņš Idens» uzrakstīts 1909. gadā, kad Džeks Londons ar sevišķu aizrautību studēja krievu literaturu, īpaši Gorkija darbus. Šai laikā talantīgais amerikaņu rakstnieks rakstīja recenziju par «Fomu Gordejevu» un izteica sajūsmu par Gorkija kvēlo protestu pret kapitalistisko pasauli, par lielā krievu humanista darbos izteikto mīlestību pret apspiestajiem un pazemotajiem darba ļaudīm, par bargo dzīves patiesību, kas runā no katras Gorkija lappuses. Nav šaubu, ka šī labvēlīgā ietekme Džekam Londonam ir palīdzējusi celt savu darbu, un jo sevišķi — «Mārtiņa Idena» idejisko un mākslinieciisko vērtību.

«Mārtiņš Idens» ir reizē autobiografisks un socials romans. Grāmatas varoņa gaitās redzam daudz ko no paša autora dzīves un cīņām, redzam neatlaidīgo, pašaizliedzīgo ceļu uz mākslas kalngaliem. Bet autobiografiskais moments nekur nenomāc romana socialo spēku, netraucē konsekvento, ar kaislu patiesības mīlestību realizēto Amerikas kapitalistiskās sabiedrības atmaskojumu.

Romana galvenā konflikta pamatā no tautas nākuša censoņa, patiesības, skaistuma un godīguma meklētāja rakstnieka sadursme ar buržuaziskās sabiedrības zemiskumu. Satricinošā skaidrībā atklājas mākslas un mākslinieka nožēlojamais stāvoklis buržuaziskajā sabiedrībā, kas kultivē zvērisku naidu pret visu progresivo, cildeno, patieso.

Nupat paveiktajam «Mārtiņa Idena» inscenējumam Dramas teatrī izmantots A. Ļipovska dramatizējums.

Par dramatizētāja lielāko nopelnu uzskatāms tas, ka skaidri un reljefi, pat skaidrāk un reljefāk nekā romanā, parādītas sociālās attiecības, personažu šķiriskā piederība. Dramatizējums pārspēj romanu arī ar konsekvenci un mērķtiecību, kādā pierādīta Mārtiņa Idena anarchistiski individuālās cīņas nejēdzība, bezperspektivitate.

Džeks Londons šo savu darbu, kā zināms, bija veltījis protestam pret Nicšes individualistisko pārcilvēka filozofiju. «Mārtiņa Idena» autors savā laikā rakstīja Eptonam Sinkleram: «Šajā grāmatā es, starp citu, uzbrūku individualismam (varoņa personā). Bet man par izbrīnu, neviens no kritiķiem to nav ievērojis.» Tagad mums viegli saprast, kāpēc šie kritiķi neievēroja tieši to, kas romanā ir vai pats galvenais. Uzbrukums individualismam vienkārši nesaskanēja ar buržuaziskās kritikas mērķiem. Bet sava loma šai «pārpratumā» bija arī tam, ka cīņa pret individualismu neizdalījās pietiekami nepārprotami, ka tā bieži vien it kā izkausējās «stiprās personības» apbrīnā, kas tā jūtama lielā daļā Džeka Londona darbu. Dramatizējumā šāds neskaidrības nav. Skatītājs teatrī visā pilnībā saskata Mārtiņa Idena cīņu par cilvēka tiesībām, brīvību un godu, redz apbrīnojamu neatlaidību, kolosalu iekšējo spēku, kas varonim nepieciešams ceļā uz mērķi. Bet tā kā tikpat skaidri parādīts arī tas, ka Mārtiņa Idena ceļš iet nepareizā virzienā ka viņš cīnās nevis kā strādnieku šķiras pārstāvis, bet gan kā individualists, kā «stiprais cilvēks», tad loģiska, pati par sevi saprotama kļūst varoņa sakāve šajā dramatiskajā konfliktā. Mārtiņš Idens gan izlaužas līdz atzīta un populara rakstnieka stāvoklim, bet paliek gluži viens, jo ir aizgājis no savas šķiras, cīnījies bez politiskiem mērķiem un politiskā stāvokļa izpratnes. Šīs līnijas dramatizējumā iezīmētas pietiekami spilgti un pārdomāti.

Daudz vājāk dramatizējums parāda paša Mārtiņa Idena personību. Idens nav nekāda abstrakta parādība, kuras uzdevums šini gadījumā būtu simbolizēt individualismu. Džeka Londona varonis ir realistisks tēls, domām un jūtām bagāts rakstnieks, mākslinieks. Idenam-mākslinieckam A. Ļipovskis pagājis visai nevērīgi garām. Un to darīt nedrīkstēja, jo tādā kārtā atstāta novārtā viena no visbūtiskākajām šīs personības īpatnībām. Atcerēsimies tikai, ar kādu rūpību tieši par šo Idena personības sastāvdaļu runā romana autors. Mārtiņš Idens nekad nebūs skatītājam īsti saprotams, ja to rādīsim vienīgi kā ārkārtīgas vitalitates pārpilnu, stipras gribas cilvēku, kurš cenšas kļūt par rakstnieku. Idens ir liels, apgarots mākslinieks jau tad (un vēl daudz agrāk), kad viņš sarkdams un it kā kaunēdamies par savu spēku, fizisko rupjumu un neveiklību, pirmoreiz ierodas Morzu namā. Īsi pirms iepazīšanās ar Ruti, pats autors savu varoni raksturo kā neparasti uzņēmīgu un atsaucīgu cilvēku, kura jūtas un prāts uzliesmo un iedegas spožā liesmā pie vismazākās iedarbības no āriences, kura domas nerimtīgi nodibina sakarību, līdzību un atšķirību par visu novēroto. Tāds ir Mārtiņš Idens, un tas jau ir mākslinieks, kaut gan šini brīdī viņam pašam nav ne mazākās jausmas, ka viņš kļūs rakstnieks. Allaž viņš domā tēlos, allaž viņš iegremdējas lietu būtībā, attiecībā, sakarībā. Šīs mākslinieka īpašības turpmāk izpaužas veā spilgtāk. Kad Idens mācās gramatiku, vēlāk filozofiju, raksta pirmos stāstus un apcerējumus, mākslinieciskais pārdzīvojums, sajūsma par patiesības attēlojumu laužas no viņa dvēseles tik neatturami, tik nevaldāmi kā lava no verdoša vulkana. Bet lugā tam visam gandrīz pajets garām. Tāpēc nekādā ziņā nevaram atzīt, ka Džeka Londona varonis, viena no redzamākajām figurām modernajā progresivajā literaturā, A. Ļipovska darbā būtu parādīta pietiekamā mākslinieciskajā spēkā. Tas ir vienkāršots Mārtiņš Idens, ko redzam lugā.

Šāda vienkāršošanas tendence vērojama arī attiecībā uz romanā tēlotajiem sabiedriskajiem apstākļiem. Sevišķi asi tas izjūtams trešajā cēlienā, ainā, kuras darbība noris Mārtiņa Idena kabinetā. Viens no svarīgākajiem Idena sabrukuma cēloņiem ir tas, ka sabiedrība (buržuaziskā), pret kuru vērsta viņa literaro darbu asuma smaile, šos rakstus vienkārši nesaprot. Tie ir radījuši sensaciju, bet tiem nav iedarbības ne buržuazijā, ne proletariatā, no kura Idens, sabiedriskās attiecības neizprazdams, ir aizgājis. Tātad milzīgā piepūle, milzīgais radošās enerģijas patēriņš īstenībā ir bijis šāviens tukšā gaisā. Šo svarīgo momentu dramatizētājs apgaismo paņēmieniem, kuriem jūtama lētuma piegarša. Visas izdarības ar ziņkārīgajiem reportieriem ne tikai pazemīna apstākļu nopietnību, traģiskumu, bet pat «izkrīt» no sacerējuma stila. Amerikaņu buržuazija daudz dziļāk un pamatīgāk parādīta iepriekšējās ainās Morzu mājā.

Tādi ir paši galvenie dramatizējuma trūkumi. Tie ir pietiekami būtiski, lai spētu nopietni ierobežot inscenējuma sekmīguma iespējas. Ja plaša sabiedrība pamatoti uzskata, ka nopelniem bagātā skatuves mākslinieka Žaņa Katlapa sniegums Mārtiņa Idena lomā ir labākais, ko viņš vispār devis, tad tomēr jāatzīst, ka tas vēl nav īsti pilnvērtīgs Džeka Londona Mārtiņš Idens. Ž. Katlapa Idenam, pirmkārt, pietrūkst liela rakstnieka personības elementu, nav tā dvēseles spēka, tās ārkārtīgi intensivās garīgās dzīves, kas ir literarajam tēlam. Pārvarēt dramatizējuma radītos ierobežojumus aktierim nav bijis pa spēkam. Varenāk izteiktu iekšējo spēku, dinamiku, vitalitati varēja gaidīt arī tajos izrādes posmos, īpaši pirmajā cēlienā, kur dramatizējuma teksts un situacija tam sagādā visas iespējas.

Šie aizrādījumi, protams, vērtējami relativi, jo jāņem vērā, ka Mārtiņa Idena loma ir viena no visgrūtākajām kāda vispār iespējama varoņtēlu veidotāja repertuarā. Ž. Katlaps ir veicis ļoti grūti atrisināmu uzdevumu, turklāt veicis tā, ka radīts ilgi atmiņā paliekošs tēls. Atstājot spēkā iepriekš izteiktos iebildumus, ka Dramas teatrī parādītais tēls vēl nav tik daudzpusīgs, tik bagāts kā Džeka Londona Mārtiņš Idens, tomēr nevar neatzīt, ka Ž. Katlapa Mārtiņš Idens ir pietiekami liela, savdabīga un sabiedriski nozīmīga personība, lai visai izrādei piešķirtu nopietnu idejisko un mākslinieciisko spēku.

Par to, ka centrālās lomas izpildījums ir šādā respektējamā līmenī, atzīība pienākas arī dramatizējuma inscenētājam Herbertam Zommeram. Mārtiņš Idens allaž nostādīts, viņa apkārtne noskaņota tā, lai viņa raksturs atklātos iespējami pareizā apgaismojumā. Uzslavu inscenētājs pelnījis arī par izrādes scenisko atrisinājumu, darbības attīstības līniju grodo salbedējumu.

Nopietnākais iebildums pret H. Zommera darbu ceļams sakarā ar to, ka nav panākta daudzmaz vienlīdzīga tēlu spilgtuma pakāpe. Mēģināsim iedomāties, piemēram, ka šai izrādē visi buržuazijas pārstāvji būtu raksturoti tikpat zīmīgi un interesanti, kā to izdara Staļina premijas laureats Karps Klētnieks laikrakstu tresta pārstāvja Hegina lomā, vai arī Arnolds Milbrets vienā no Morzu sudrabkāzu svinību dalībnieku lomām, kurai tik maz teksta, ka tā pat nav atsevišķi minēta personažu sarakstā. Tad būsim iegūvuši priekšstatu par milzīgajām neizmantotajām iespējām, kādas teatrim vēl ir savu inscenējumu un arī šā uzveduma līmeņa celšanā. Protams, visiem aktieriem nav vienāds talants un pat vienam un tam pašam aktierim ne vienmēr vienādi veiksmīgi izdodas atrast tēla raksturošanas pamatlīnijas, tomēr nedrīkst samierināties ar to, ka uz skatuves ir personaži, kas aprobežojas vienīgi ar līdzdalību darbības virzīšanā, bet nav raksturi, nav mākslinieciska nepieciešamība. Šoreiz tādi vēl bija. Tādus redzējām galvenokārt starp svinību viesiem, ar pašu nama tēvu bagātnieku Antoniju Morzu (Voldemārs Švarcs) priekšgalā. Nepietiekami izstrādāts arī Artura Morza tēls. Šīs lomas tēlotājs Ērīks Brītiņš brīžiem ir pārāk nedisciplinēts, chaotisks kustībās. Redzam žestus, kuriem nav nopietna pamatojuma rakstura īpatnībās. Neapmierina arī E. Brītiņa sniegums dialogā. Ikviens cilvēks runā, būdams nesaraujamā kontaktā ar apkārtni, viņš uzklausa teikto, domā, reaģē uz visu, kas notiek apkārt. Bet E. Brītiņa Arturs Morzs runā tā, it kā viņš būtu gluži viens resp. pastāsta iemācīto tekstu.

Visa šī lomu izpildījumu kvalitates nevienlīdzība diezgan jūtami traucē inscenējuma tīro, pareizi nostādīto skaņu.

Attēlā (priekšplānā): V. Vārna (Rute) un Ž. Katlaps (Idens)

J. Krieviņa foto

Nopietnu veidojamā tēla sabiedriskās būtības izpratni apliecina Rutes Morzas lomas tēlotāja Vilma Vārna. Arī viņas mākslinieciskais briedums pilnīgi atbilst uzdevuma svarīgumam. Radīts viengabalains tēls, kas spilgti atklāj buržuaziskās morales patieso dabu, parāda niecīgumu un zemiskumu, kas buržuaziskajā sabiedrībā tur savos žņaugos pat tik spēcīgas jūtas kā mīla. Nav šaubu, ka Rute mīl Mārtiņu Idenu. Bet Rutes mīla nespēj pārkāpt tām šaurajām aizspriedumu robežām, kuras noteikusi viņas šķiriskā piederība. Šo momentu V. Vārna sevišķi akcentē. Varētu vēlēties bagātākas, padziļinātākas nianses pārdzīvojuma attēlojumā, lai traģiskāks izaugtu konflikts starp viņas mīlu un aizspriedumu nežēlīgo spēku, kas satriec un apkauno šo mīlu. Māksla pārliecina ne tikai ar loģisku pierādījumu, bet arī ar emociju, ko tā izsauc skatītājā.

Iepriecinošs pārsteigums ir Irenes Pabērzas sniegums Rutes mātes misis Morzas lomā. Katrs, kas pazīst jaunās aktrises skatuves gaitu attīstību, varēs apgalvot, ka atkal sperts liels solis uz priekšu. Tēla sulīgums labi saskan ar izpildījuma nosvērtību un gaumīgumu.

Izteiksmīgu raksturojumu guvuši vairāki strādnieku šķiras pārstāvji. Šeit pirmajā vietā minams Ludviga Bāra dotais veļas mazgātāja Džo Daukina tēls. Līdz beidzamajam sīkumam pārdomāts katrs žests, katra runas nianse. Tas jau ir skatuviskā spilgtuma un ideoloģiskās skaidrības harmonijas paraugs. Redzam darba cilvēku, kuru kapitalistiskā ekspluatacija nomākusi un pamatīgi iedragājusi, kas degradēts jau tik tālu, ka izeju no fiziskā un morālā paguruma spēj atrast vienīgi alkoholā un klaidonībā. Un tomēr viņa moralā vērtība ir simts un tūkstoš reiz augstāka par jebkura buržuja moralo vērtību.

Spēcīgu tēlu radījusi arī Mirjama Štāle. Viņas tēlotā Mārtiņa Idena māsa Ģertrude ar aizkustinošu sirsnību pauž sievietes drausmo likteni kapitalisma kundzības apstākļos un parāda, ka pat visnežēlīgākie pazemojumi nespēj nodzēst to labsirdības un godīguma dzirksti, kas mājo darba cilvēka krūtīs.

Līdzīgs idejiskais uzdevums arī jaunās strādnieces Lisijas Konoli lomas tēlotājai Dagnijai Amtmanei un nabadzīgās atraitnes Marijas Silvas tēlotājai Līnai Riksei. Abas aktrises šo uzdevumu veic ar atzīstamām sekmēm. Dagnijai Amtmanei vienkāršiem, nepretenciozīem līdzekļiem izdodas atklāt strādnieku meitenes mīlas nesalīdzināmo etisko pārākumu par buržuaziskās «jaunkundzītes» mīlu.

Viena no visspilgtākajām figurām izrādē ir Hovards Brisendons. Alfreda Videniekš šā socialista tēlā spējis iclikt cildenu apgarotību, apdvest to ar brīniškīgu mīlestību pret apspiestajiem darba ļaudīm un skaudru naidu un nicināšanu pret kapitalistiem.

Starp zīmīgākajiem tēliem inscenējumā vēl minams pretīgais sīktirgotājs Higinbotems Konrada Kvēpa tēlojumā un matrozis Čarlijs Haralda Topša atveidojumā. Sekmīgi darbojas arī Kārlis Sträders, Reinholds Puriņš un pārējie izrādes dalībnieki. Augstā līmenī muzikālie ievijumi vijolnieces Lidas Rubenes un pianistes Ērikas Krūmiņas izpildījumā. Interesants un raksturīgs skatuves gleznotāja Laimdona Grosmaņa dotais dekorativais ietērps.

---

manība uz šā jautājuma pareizu atrisinājumu.

Mūsu Austrumu pētnieku vidū vēl arvien dzīvo teorijas, pēc kurām Vidusazijas tautu literatura, gandrīz vai līdz pagājušā gadsimta vidum, jāuzskata kā kaut kāda vienota vēsture.

Šie zinātnieki, slēpdamies aiz «vēsturiskās objektivitates», veselu virkni izcilu rakstnieku un lielu literaru parādību, kas neapstrīdami pieder Vidusazijas padomju republiku tautu literaturu vēsturei, atdod persiem, persu literaturai. Sevišķi asi šis jautājums plenumā bija nostādīts sakarā ar tadžiku literaturas vēsturi, kuru izstrādājot nedrīkst ignorēt to, ka tieši tadžiku tautai, kas kopā ar pārējām Padomju Savienības tautām ceļ komunismu, ir tiesības kā saimniekam rīkoties ar pagātnes kulturas mantojumu.

No šī redzes viedokļa plenumā kritizēti daži J. Bertelsa un M. Jakonova darbi, kā arī kļūdas L. Klimoviča rediģētajā Vidusazijas tautu literaturas chrestomatijā, kuras materialu izlasi iespaidojusi, no vienas puses, mūsu Vidusazijas republiku literaturu un, pirmām kārtām, tadžiku literaturas patstāvīgās attīstības nepietiekama novērtēšana un Iranas literaturas lomas pārvērtēšana, kurai atdoti vairāku tādu rakstnieku darbi, kas tai nemaz nepieder. No otras puses, chrestomatijā nepietiekami *parādīts krievu demokratiskās* kulturas iespaids uz padomju Austrumu tautu literaturu attīstību.

Visas šīs un virkne citu kļūdu, kas atrodamas republiku literaturas pētnieku darbos republikās un Austrumu pētnieku darbos Maskavā un Ļeņingradā, jāiztirzā, stingri jākritizē un jāizlabo, jo nepareizs ieskats uz savas literaturas vēsturi un rūpīgi izdalītu klasiskās literaturas progresivo demokratisko tradiciju, uz kurām balstās mūslaiku literatura, trūkums tieši atsaucas ne tikai uz visas literaturas teorijas un vēstures izstrādāšanu, bet arī uz rakstnieku daiļrades praksi, lai viņi strādātu pie vēsturiskām vai arī laikmetīgām temām.

Beidzot, plenums saasināja uzmanību darbu meistarības, mākslinieciskās kvalitates pacelšanas jautājumiem. A. M. Gorkijs savā referatā rakstnieku kongresā, runājot par brālīgo republiku literatiem, uzsvēra:

> «Man nav nekādu iemeslu un vēlēšanās izdalīt viņus īpašā vietā, jo viņi strādā ne tikai katrs savai tautai, bet katrs — visām Padomju socialistisko republiku un autonomo apgabalu tautām. Vēsture uzliek viņiem par viņu darbu tādu pašu atbildību kā krieviem».

Šie Gorkija vārdi plenumā rada plašu attīstību.

Lielākajam vairumam plenumā teikto runu raksturīga nopietna kritiska pieeja apspriežamajiem darbiem, pie kam tika kritizēti ne tikai neizdevušies darbi, bet arī tādi, kas pamatos autoriem ir izdevušies, lieli un pozitivi novērtēti darbi. Atzīmēti un kritizēti trūkumi tādos darbos kā V. Lāča «Vētra», kā Annas Sakses «Pret kalnu», kā A. Griguļa luga «Māls un porcelans», kā M. Auezova «Abajs», G. Mustafina «Miljonieris», Nairi Zarjana «Acavana».

Šis lietišķās un stingrās biedriskās kritikas tonis, kas valdīja plenumā, liecina kā par mūsu nacionalo literaturu vispārējo meistarības pieaugumu, kuras fonā skaidri saredzami visi trūkumi un neveiksmes, tā arī par visu literaturu pārstāvju pieaugošo ieinteresētību savstarpējā sadarbībā.

Šī pieaugošā savstarpējā ieinteresētība plenumā izpaudās gan plenuma dalībnieku runās, gan ziņojumos par to tulkošanas darbu, kāds pašreiz izvērties daudzās padomju republikās. Tulkojumi krievu valodā jau sen vairs nekalpo kā vienīgais līdzeklis brālīgo literaturu savstarpējai iepazīstināšanai. Nacionalās izdevniecības izdod arvien vairāk darbu, kas tieši tulkoti no vienas vai otras republikas tautas valodas. Ukrainā tulko baltkrievus, gruzīnus, armeņus, uzbekus; Baltkrievijā tulko ukrainus, uzbekus, gruzīnus; azerbaidžanu klasiķa Nizami, armeņu — Abovjana un uzbeku — Navoji grāmatas tulkotas daudzās PSRS tautu valodās. Līdzīgs darbs pašreiz notiek ar daudziem mūslaiku padomju rakstnieku darbiem.

Tas spilgti apliecina saišu nostiprināšanos starp nacionalajām literaturām.

Plenumā daudzi runātāji asi kritizēja izdevniecības «Sovetskij Pisatelj» darbību. Pēdējos gados ievērojami pavairojusi krievu valodā tulkoto brālīgo republiku rakstnieku darbu izdošanu, izdevniecība tai pašā laikā neprata pienācīgi organizēt pašu ievērojamāko darbu izvēli, darbu, kuri būtu tulkojami krievu valodā un izdodami vispirms. Daudzos gadījumos izdevniecība pakļāvās dažu sastādītāju un tulkotāju dekadentiskajai un estetiskajai gaumei, kā rezultatā izdoti tādi vēsturi idealizējoši darbi kā Stefana Zorjana «Cars Paps» un Nairi Zarjana «Ara Brīnišķīgais». Tas pats iespaidoja arī materialu izvēli principā tik brīnišķīgam izdevumam kā armeņu noveļu izlase divos sējumos. Izlasē ļoti vāji — kvantitativi un kvalitativi — pārstāvēti stāsti, kas veltīti laikmetīgai tematikai; bet starp klasiķu un mūslaiku rakstnieku stāstiem, kas veltīti pagātnei, blakus brīnišķīgiem realistiskās rakstības paraugiem atraduši vietu dekadentiski, simboliski noskaņoti stāsti. Tai pašā laikā izdevniecība gatavoja iespiešanai un izdeva vairākas laikmetīgai temai veltītas grāmatas, kas liecina par vāji nostādītu darbu ar autoriem, par nepietiekamu principialu redakturu, aizmirstot Gorkija vārdus par jebkuras nacionalās republikas rakstnieka vienādo atbildību par savu darbu, aizmirstot to, kāda principiala politiska nozīme ir katrai grāmatai, ko izdod Vissavienības izdevniecība, piešķirot tai Vissavienības tribīni.

Ne mazāk asu un taisnīgu kritiku izpelnījās arī Padomju rakstnieku savienības darbs, pirmām kārtām Padomju rakstnieku savienības nacionalo komisiju biroja sliktais, amatnieciskais darbs, un sekretariats, kas to acīm redzami nepietiekami vadījis. Pareizi uzņēmis sava darba kursu uz nacionalo rakstnieku darbu plašu radošu apspriešanu, izaicinot šo darbu autorus uz Maskavu, kā arī *sistematiski* apspriežot nacionalos literari mākslinieciskos žurnalus ar viņu redaktoru un redkoleģijas locekļu piedalīšanos, — nacionalo komisiju birojs tai pašā laikā veica šo darbu nepietiekami plaši un plānveidīgi un ne vienmēr prata izvēlēties apspriešanai tieši tos darbus, kuru apspriešanai būtu principiala nozīme vairākām literaturām.

Nacionalo komisiju birojs un sekretariats, kas vadīja tā darbu, būtībā nenodarbojas ar tādu svarīgu sava darba nozari kā nacionalo literaturu literaturas pētniecības un kritikas stāvokļa apspriešanu. Nacionalo komisiju birojs nemācēja piesaistīt plašu padomju rakstnieku sabiedrību nacionalās dramaturģijas, nacionalās bērnu literaturas, nacionalo scenariju radīšanas jautājumu apspriešanai.

Rakstnieku savienības uzdevums tagad, rezumējot plenuma rezultatus, — pārkārtot nacionalo komisiju biroja darbu; iesaistīt nacionalo komisiju darbā vadošo rakstnieku kadrus; nodrošināt redzamāko Maskavas rakstnieku izbraucienus uz radošām pārrunām ar nacionalajiem rakstniekiem.

Rakstnieku savienības uzdevums — padarīt almanachu «Družba narodov», kas līdz šim strādājis nepieļaujami slikti, par kaujniecisku organu, kurā tiktu iespiesti ne tikai brālīgo literaturu darbu tulkojumi krievu valodā, bet kurā būtu ierādīta nopietna vērība svarīgiem literaturas pētniecības un kritikas jautājumiem.

Rakstnieku savienības uzdevums ir panākt, lai arī Vissavienības žurnali «Znamja», «Oktjabr», «Zvezda» un «Novij Mir» pievērstu uzmanību svarīgiem nacionalo literaturu attīstības jautājumiem. Jāizbeidz tādas nepieļaujamas parādības, kad visu šo žurnalu kritikas, publicistikas un bibliografijas nodaļās daudzas svarīgas literaturas problemas iztirzātas, saistot tās tikai ar krievu literaturu, un ignorēta šo problemu iztirzāšana, saistot tās ar visu Padomju Savienības tautu literaturām.

Šai sakarībā noteikti jāpārkārto arī laikraksta «Ļiteraturnaja Gazeta» literaturas un mākslas nodaļas darbs, nodaļas, kura līdz šim laikam vēl nav nopietni *nodarbojusies ar nacionalo* literaturu jautājumiem, bet ja arī laiku pa laikam rakstīja par šiem jautājumiem, tad darīja to bez noteiktas sagatavošanās, nepārzinot lietu, bez īstas, lietišķas, nopietnas pieejas šiem jautājumiem, kā rezultatā «Ļiteraturnaja Gazeta» slejās parādījās tāds kaitīgs un tendenciozs raksts kā A. Karapetjana raksts.

Un, beidzot, Rakstnieku savienības priekšā nostājas uzdevums drosmīgāk, noteiktāk izvirzīt nacionalo literaturu jaunos kadrus. Vairākās literaturās, piemēram, gruzīnu un armeņu literaturās, kā to atzīmēja plenumā, stāvoklis ar jaunu kadru izvirzīšanu ir ļoti neapmierinošs un, protams, ne tāpēc, ka to nebūtu, bet gan tāpēc, ka ne uz vietām, ne Maskavā nav izrādīts pietiekami uzmanības, nav bijis pietiekami rūpju par viņu audzināšanu un augšanu. Sakarā ar to nepieciešami pārkārtot mūsu izdevniecību tulkošanas darbu praksi, speciali paredzot izdevniecības plānos brālīgo republiku jauno rakstnieku vārdu parādīšanos.

Radikali jāpārkārto Rakstnieku savienības Literaturas instituta darbs, kurš pašreiz būtībā ir tikai Maskavas instituts, bet kuram jākļūst par Vissavienības institutu, kura kontingenţā vismaz puse jāsastāda jaunajiem rakstniekiem iesācējiem no brālīgajām republikām.

Rakstnieku savienības tuvākais uzdevums ir, rezumējot plenuma rezultatus, kurš, parādot nacionalo literaturu lielo izaugsmi, atklāja arī virkni nopietnu šķēršļu, kas traucē šo augšanu, — bez vilcināšanās izdarīt savā darbā visus nepieciešamos praktiskos slēdzienus un pārkārtot savu darbu tā, lai nacionalo literaturu attīstības un augšanas jautājumi vienmēr atrastos visa Rakstnieku savienības darba uzmanības centrā.

CĪNĪTĀJS PAR REALISMU MĀKSLĀ

Sakarā ar V. Stasova dzimšanas 125. gadadienu

N. NIKOLAJEVS-BERGINS

Aprītējuši 125 gadi kopš izcilā krievu mākslas pētnieka, kritiķa Vladimira Stasova dzimšanas dienas. Viņa darbiem ir liela zinātniska un kulturas vērtība. Bez Stasova darbiem nevar pētīt un studēt 19. gadsimta otrās puses tēlojošo mākslu, teatri un mūziku, viņa darbu apgūšana nepieciešama arī vēsturniekam un literaturas pētniekam. Ja Beļinskis ir krievu literaturas kritikas pamatlicējs, tad Stasovs stāvēja pie krievu mākslas kritikas avotiem. Viņš bija pirmais, kas plašas sabiedrības skatus pievērsa laikmetīgajām problemām tēlojošā mākslā, skatuves mākslā un muzikā.

Rakstā, kas veltīts Stasovam, Gorkijs rakstīja: «Kad es pirmo reizi satiku Stasovu, es sajutu viņā lielu, spirgtu mīlu pret dzīvi un ticību cilvēku radošai enerģijai. Viņa stihija, reliģija un dievs bija māksla; viņš vienmēr likās apskurbis no tās un, gadījās, klausoties viņa steidzīgajās, uz štru roku uzbūvētajās runās, nevīlus bija jādomā, ka viņš nojauš lielus notikumus mākslas laukā, ka viņš atrodas lielu literaru, muzikas, mākslas darbu radīšanas priekšvakarā, vienmēr ar dreboošu bērna prieku gaida gaišus svētkus.»

Augot Beļinska ideju iespaidā, savos estetiskajos uzskatos uz mākslu Stasovs vadījās pēc Černiševska izteiktās atziņas: «Mākslai ar savu domu, savām jūtām jāaplūko viss redzētais un izjustais un jāattēlo tas patiesīgos un varenos tēlos.»

Deviņdesmitajos gados, kad politiskās reakcijas nakts Krievijā kļuva vēl spiedīgāka nekā agrāk un iezīmējās literaturas un mākslas pagrimums, Stasovs aizsināja atcerēties Černiševska — viena no lielākajiem un konsekventākajiem realistiem literaturas un mākslas kritikā — novēlējumus.

Vēršoties pret šauro un reakcionaro akademismu tēlojošajā mākslā, Stasovs uzstāda māksliniekam prasību parādīt to «tendenci ko mēs atrodam pie Gogoļa un Nekrasova.» Mākslinieki, komponisti, rakstnieki Stasovs pirmām kārtām gribēja saskatīt pilsoni. Piemēram, Perova gleznās, kas šaustīja cariskās Krievijas dzīves nejēdzības, Stasovs redz «ienaidniekā ietriektos jaunā lauvas nagus», bet L. Tolstoja romana «Anna Kareņina» tēlos — «pulveri un lādiņus», kam jāuzspridzina sapuvusī carisma iekšārta.

Stasovs bija viskarstākais un konsekventākais tautiskuma aizstāvis mākslā. Par tautiskumu un realismu mākslā viņš cīnījās līdz pat pēdējām mūža dienām (Stasovs mira 1906. gadā, 82 gadu vecumā). «Muzika neizteicas vienīgi toņos, — viņš rakstīja. — Lai tā būtu tautiska, lai tā izteiktu nacionalo garu un dvēseli, tai jābūt pavērstai pret pašu tautas dzīves sakni.»

Liela ir Stasova praktiskās darbības nozīme. Ar viņa vārdu cieši saistīta «Ceļojošo izstāžu biedrība», kuras rīkotajās izstādēs piedalījās tādi meistari kā Repins, Perovs, Kramskojs, Ge un Kuindži.

Muzikas kritikā Stasovs uzstājās kā krievu klasiskās muzikas labāko tradiciju aizstāvis. Viņš bija tas, kurš izcēlo krievu komponistu grupu (Balakirevs, Musorgskis, Borodins, Rimskis-Korsakovs, Cezars Kui) nosauca par «Vareno kopu». Stasovs norādīja uz Glinkas mantojuma lielo nozīmi krievu muzikālās kulturas attīstībā.

Stasovs bija tas, kas sniedza lielu atbalstu Borodinam, Musorgskim viņu daiļrades darbā un kas pirmais Fjodorā Šaļapinā saskatīja ģenialu dziedoni. Stasovs bija arī tas, kurš pirmais Repinā nojauda dižena mākslinieka talantu. «Un no viņa, — rakstīja Repins, — sākās mana slava pa visu lielo Krievzemi.»

Būdams realisma aizstāvis, Stasovs ar visu niknumu uzbruka dekadentiskā pagrimuma nesējiem mākslā uz 19. un 20. gadsimtu robežas. Savos rakstos viņš vēršas pret estetizējošo mākslinieku grupu «Mākslas pasaule», kuras mākslu viņš nossauca par nesaprotamu un tāpēc galīgi nevajadzīgu tautai.

Stasova darbos bija arī trūkumi, kurus nav nekādas vajadzības noklusēt. Apvainojot dekadentus par to, ka viņi aiziet no dzīves, viņš dažreiz noslīdēja līdz neitrālā liberalisma pozicijām un reizē ar to sašaurināja mākslinieka uzdevumus: radīt mākslas darbus «no elementiem, kas visur izkaisīti dzīves īstenībā». Tāpat Stasovs neparēizi noliedza renesanses mākslas lielo nozīmi.

Taču bez Stasova grūti iedomājama tā laika krievu mākslas kritika. Viņš atsaucās un sekoja visiem notikumiem mākslas dzīvē, cīnījās par nacionalu mākslu. Šai viņa cīņā par krievu nacionalās mākslas attīstību mēs neredzam ne ēnu no šovinisma, — viņš uzskatīja, ka «ikvienai tautai ir savi lielie cilvēki un savi lielie darbi.»

Daudz gadu pagājis pēc Stasova nāves. Bet viņa cīņa par realistisku un tautisku mākslu nekad nezaudēs savu nozīmi. Šai cīņā par realisma principiem mākslā mēs šodien arī saskatām V. Stasova lielumu.

MIRSTOŠĀS MUIŽNIECĪBAS SKUMJĀ DZIESMA

I. Turgeņeva «Muižnieka ligzdas» dramatizējums Krievu dramas teatrī

O. BRIKŠĶIS

Nav viegli saglabāt dramatizējumā visas klasiskā romana vērtības un īpatnības. Dramatizējuma apmēri neļauj aptvert visu rakstnieku doto vielu; no tās parasti jāizvēlas tikai visvarīgākais, raksturīgākais, kas turklāt mākslinieciski jāpārkausē dramatiskā formā. Arī «Muižnieku ligzdas» dramatizētājiem — Krievu dramas teatra mākslinieciskajam vadītājam Jefremovam un režisoram Pjarnam ne viscaur izdevies pārvarēt parastās dramatizētāju grūtības. Ne visas ainas vienlīdz raitas, sceniskas un savā secībā saliedētas. Piemēram, tīri statiskā un retoriskā pirmā aina organiski nepieklaujas turpmākajām ainām. Atsevišķas romana personas gandrīz pavisam zaudējušas savu īpatno seju (Gedeonovskis). Neizceldamies ar spilgtāku radošu izdomu, dramatizējums tomēr dod pietiekami daudz iespēju parādīt uz skatuves Turgeņeva romana galveno saturu un raksturīgākās personas.

Paši dramatizētāji ir arī dramatizējuma inscenētāji. Uzvedumā pietiekami spilgti izteikta Turgeņeva darba galvenā socialā ideja — dzimtnieciskās Krievijas muižnieciības noriets. Un šī ideja pareizi izteikta tajos pašos dzejiskajos, liriskajos toņos, kādos rakstīts Turgeņeva romans. Skumju norieta jutonu pauž arī dekoracijās parādītās dabas ainavas.

Līdztekus pienācīgi izcelta tautiskuma ideja, savas dzimtenes un tautas mīlestība pretstatā Vakareiropas kulturas nekritiskajai pielūgsmei. Sevišķi spilgti šo divu uzskatu sadursme un «eiropiskuma» idejiskais tukšums parādīts Lavrecka un Panšina strīda ainā.

Romana darbība noris «muižnieku ligzdās», galvenās personas ir krievu muižnieciības pārstāvji. Šo socialo vidi, protams, pirmā kārtā raksturo cilvēki ar saviem uzskatiem un darbību, taču šīs vides ārējās pazīmes izpaužas arī šo cilvēku dzīvoklos, tērpos, bet ļ ipaši manierēs, runas veidā, iznesībā. Visas šīs sadzīves īpatnības nav vienādas muižniekiem un, piemēram, tirgotājiem vai sīkpilsoņiem. Un nevar teikt, ka muižnieku ligzdu laikmeta ārējā atveidojumā teatrim būtu izdevies parādīt visās detaļās pareizu Krievijas muižnieku sabiedrību, kāda tā bija pirms vairāk nekā simt gadiem. Piemēram, nemaz neprasot sevišķas aristokratisma fineses no muižnieku ligzdas namamātes Kaļitinas mēs tomēr nevarēsim par pareizu atzīt šā tēla ievirzīšanu lētā, tīšu prātu taisītā karikaturismā. Vairums aktieru pareizi darījuši, pēc labākās sirdsapziņas cenzdamies atveidot Turgeņeva radīto tēlu ārējo un iekšējo zīmējumu.

Lavrecki tēlo aktieris Vasiljevs. Atturīgi un mazliet rezignēti viņš parāda dzīves iedragāto Lavrecki izrādes sākumā. Vienkārša un sirsnīga viņa izturēšanās Kaļitinu mājā un attiecībās ar Lizu, mierīga un nosvērta viņa nostāja pret Panšinu. Turpretī lielāku iekšēju kvēli tiktos redzēt Lavrecka Isajos jūsmas brīžos un dziļāku pārdzīvojumu tad, kad viņa lolotais sapnis izgaist. Siltā izjūtā, bez liekas afektacijas un sentimentalitates izskan viņa pēdējais monologs izrādes noslēgumā.

Lielas iejūtas spējas vajadzīgas Lizas tēlotājai. Tā nav loma, ko var rādīt rosīgā darbībā un žirgtā runā. Lizas dziļie pārdzīvojumi un visa viņas bagātā jūtu dzīve drīkst izpausties tikai skopos vārdos un visai atturīgās kustībās. Lizas tēlojumam vairāk nekā jebkuram citam jābūt uz iekšu vērstam, dziļi izjustam un tai pašā laikā ārēji apvaldītam. Šo grūto uzdevumu jaunā aktrise Karpovska veic ar atzīstamām sekmēm. Kaut vietām Karpovskai pietrūkst vajadzīgo izteiksmes līdzekļu, lai izpaustu Lizas pārdzīvojumus, kaut reizēm skatītājs gribētu redzēt dziļāku, spēcīgāku jūtu strāvojumu, viscaur tīkama ir aktrises lielā vienkāršība, nemākslotība un konsekventā vairīšanās no jebkādas āriskības.

Lavreckis un Liza risina galveno dramatisko pavedienu un atklāj autora nodomus un uzskatus, tādēļ no šo lomu tēlotājiem pirmā kārtā atkarīgs uzveduma idejiskais un mākslinieciskais iespaids. Protams, varētu vēlēties, lai Lavreckis un Liza būtu veidoti ar plašāku un dziļāku mākslinieciscu vērienu, lielākā formatā, iezīmīgākās krāsās un līnijās. Bet, apzinoties, ka aktieri savos tēlos ielikuši visas savas spējas un prasmi, mēs atzīstam un pieņemam arī viņu korektos, visumā pareizi izprastos un simpatiskos skatuves tēlus.

Jauku krievu māmuļu parāda nopelniem bagātā skatuves mākslinīece Meļnikova Marfas Timofejevnas lomā. Šķiet, no pašām tautas dziļēm plūst viņas lielā dzīves gudrība, taisnīgums, sirsnība un gaišais humors.

Dziļi un pareizi tverts, ar lielu mākslinieciskū spēku un iejūtu veidots De-Bura Lemms. Vienlīdz pārliecinoši mākslinieks parāda šā biklā muzika ārējo nelaipnību un viņa godīgo raksturu un jūtīgo sirdi. Īsts, pilnskanīgs Turgeņeva tēls — krievu cilvēku vidū iemaldījies svešinieks ar visu savu īpatno gaitu, žestiem un raksturīgo runas akcentu.

Aktrise Valevska pārāk primitiviem un vietām pat diletantiski teatraliem paņēmieniem grib raksturot Marijas Kaļitinas šauro redzes aploku un lētticību. Tā «spēlēt» Turgeņeva tēlus nedrīkst. Varvara Pavlovna, piemēram, ir visnegativākā persona romanā, bet šīs lomas tēlotāja Zvanova to tomēr nekarīkē. Kādēļ tas jādara Valevskai ar savu lomu?

Aktieris Tarskis Panšina lomā rāda jauna «liberala» un «eiropiska» karjerista tipu, bet tieši tāpēc, ka viņa ir idejiski visnozīmīgākais pretstats Lavreckim, Lizai, Marfai Timofejevnai un citiem savas dzimtenes patriotiem, šis tēls varēja būt spilgtāk un reljefāk veidots.

Pārējie aktieri — Šachovskojs kā Gedeonovskis, Gavrilovs — Michaļevičs, Guseva — Nastasja Karpovna u. c. labi ieklaujas pārējo lomu tēlotāju ansamblī.

Turgeņeva romana beigās vecajā muižnieku ligzdā jau šalc jauna dzīve. Ar gaišu ticību labākai dzīvei nākotnē, ar sirsnīgiem vārdiem jaunatnei beidzas arī Turgeņeva «Muižnieku ligzdas» izrāde. Tādēļ pirmā kārtā mūsu jaunatnei novērtēsim skatīt krievu literaturas klasiķa labākā darba atveidojumu uz Krievu dramas teatra skatuves.

Grāmatu apskats

«CĪŅA BEZ FRONTES LĪNIJAS»

Augusts Jakobsons. «Cīņa bez frontes līnijas». Dramatisks stāsts 4 cēlienos, 10 ainās. No igauņu valodas tulkojis Jānis Žīgurs. Latvijas valsts izdevniecība, Rīgā, 1948.

Visas Padomju Savienības izcilāko dramatiķu rindās pēdējos gados izvirzījies mūsu tuvāko kaimiņu — igauņu rakstnieks Augusts Jakobsons. Latviešu lasītājiem jau pazīstama viņa luga «Dzīve citadelē», kurai piešķirta Staļina premija. Diemžēl, līdz šim tā izrādīta vienīgi pašdarbības kopu iestudējumos, kaut gan šis ievērojamais sacerējums pelna arī lielo teatru uzmanību. Ir pamatots pārmetums mūsu teatru vadībai, ka tie arī šogad savos repertuara plānos piemirsuši talantīgā brāļu tautas rakstnieka dramatiskos darbus.

Jakobsona lugās skartās problemas ir būtiski svarīgas arī mums, Padomju Latvijas ļaudīm. Mūsu tautas vēstures gaitām ir liela līdzība ar igauņu tautas gaitām. Dzīves atjaunošanas, cilvēku pāraudzināšanas jautājumi, ko rāda Augusts Jakobsons, pie mums atrodas līdzīgā stāvoklī. Jakobsona «citadeles» galvenais personažs — profesors Mīlass stāv vistuvāk Annas Brodeles skolotājam Straumem; jaunākajā Jakobsona lugā «Divas nometnes» tēlotie pārauguši un tiem pretstatītie, progresam naidīgie literati, gleznotāji, mūziķi, zinātnieki ir līdzinieki arī dažiem mūsu republikas mākslas darbiniekiem. Šīs problemas Jakobsons tver dziļi, vispārināti, mākslinieciski iedarbīgi, un nav šaubu, ka to risinājums spētu saistīt mūsu skatītāju, sniegtu ļoti pateicīgu materialu mūsu režisoriem un aktieriem.

Pagājušajā gadā ar Staļina premiju apbalvotā A. Jakobsona luga «Cīņa bez frontes līnijas», ko nupat laidusi klajā mūsu Valsts izdevniecība, tēlo notikumus apmēram pirms divdesmit pieciem gadiem. Bet tāpēc tā nav mazāk aktuāla. Cīņa starp veco un jauno, trūdošo un augošo, noris mūsu jaunajās padomju republikās joprojām, kaut arī citādās formās, nekā tas bija Jakobsona tēlotajā buržuaziskajā Igaunijā, kur revolucionarie cīnītāji atradās dziļā pagrīdē. Viens otrs vēl tagad jo stipri aplipis pagātnes sārņiem, kuru atbaidīgumu autors pratis lieliski parādīt. Kapitalistiskās valsts dzīve visā savā patiesīgumā, bez jebkādas idealizacijas, — lūk, ko mums meistariski sniedz Augusts Jakobsons. Viņa lugu lasot, kāpinās lepnuma apziņa par mūsu tagadnes dzīvi, kā arī vairojas simpatijas pret mūsdienu progresa cīnītājiem kapitalistiskajās valstīs. Tāpat kā Jakobsona dramas varoņiem, tiem diendienā nākas sadurties ar visnežēlīgāko buržuaziskās valsts aparata pretestību, viņiem preti stājas ne tikai atklāti, bet arī viltīgi maskēti darba tautas ienaidnieki — oportunisti.

Interesanti, ka lugā tēlotie ļaudis, kuru starpā notiek dramatiska sadursme, ir vienas ģimenes locekļi. Šai ziņā Jakobsons mācījies no Gorkija, kā dzimtas konfliktu pārvērst socialidejiskā. No pieciem brāļiem Kondoriem viens ir kokzāģētavas īpašnieks, tipisks uzņēmēju pārstāvis; otrs — ārsts, sabiedriskajā nostādnē glēvs reformists; trešais — kokzāģētavas laukuma pārzinis, sava brāļa spiegs, kas aiziet tīktāl, ka sāk rīkot pret revolucionari noskaņotajiem strādniekiem linča tiesas pēc Kukluks-klana parauga. Bet ceturtais un piektais reprezentē revolucionaro proletariatu, viņi vīpsnā par bagātā brāļa vārdiem, ka «mēs esam no vienām igauņu asīnīm un vienas igauņu miesas», viņi ar sašutumu noraida brāļa materiālā atbalsta piedāvājumu, ar kuru viņš grib arī tos padarīt par saviem aģentiem, atraut no cīņas. Nē, cīņa iet tikai plašumā, top vienmēr asināināka un nežēlīgāka. Beigās, kad buržuaziskā valsts vara pierādīja savu acumirkļīgo pārspēku, strādnieks Pēteris Kondors paliek garā nesalauzts un savam brālim — uzņēmējam Tītam Kondoram saka: «Zaudējām šo kauju... Bet tas neko nenozīmē — nāks laiks, un mūsu sitiens ķers jūs daudz smagāk.»

Tā ir īsta kaujinieka valoda. Tādu pašu valodu patlaban runā spēkā arvien pieaugošie revolucionarie cīnītāji Francijā un Itālijā. Vācijas rietumos un Japānā, kur noris tāda pati «cīņa bez frontes līnijas». Vienas tautas vakardienas notēlojums Jakobsona lugā spilgti un asi sasaucas ar daudzu citu tautu šodienu, un mums rodas nešaubīga pārliecība, ka jaunais nav uzvarams, bet vecajam neglābjami jāiet bojā, tītiem kondoriem jāmirst.

Jakobsona luga uzrakstīta ar smalku psicholoģisku iedziļināšanos, rūpīgi izkoptu dramatiķa amata prasmi. Tā modina lasītāju vēlēšanos jo drīzāk redzēt talantīgā autora darbu uz mūsu republikas lielāko teatru skatuvēm.

V. Vītolds

«ABAJS»

Muchtars Auezovs. «Abajs». Romans. Tulkojusi M. Šūmane. Latvijas valsts izdevniecība, Rīgā, 1948.

Staļina premijas laureata Muchtara Auezova grāmatas «Abajs» I daļa latviešu valodā ir pirmais darbs, kas latviešu lasītāju iepazīstina ar kazachu rakstnieku izcilākajiem sasniegumiem daiļprozā. Nenoliedzami, ka Muchtara Auezova «Abajs» ir viens no labākajiem literarajiem darbiem ne tikai kazachu, bet arī visā pēdējā laika padomju literaturā.

Grāmatas autors Muchtars Auezovs pazīstams kā apdāvināts prozaiķis, dramaturgs un literaturvēsturnieks. Viņa spalvai piedēr vairākas lugas, stāsti un operu libreti. Lielākais Auezova sniegums prozas žanrā ir romans «Abajs», kas stāsta par kazachu nacionalās rakstu literaturas nodibinātāju, cīnītāju par tautas gaišāku nākotni un sadarbību ar lielo krievu tautu — Abaju. Romans par Abaja dzīvi ir reizē lieliska epopeja par visas kazachu tautas dzīvi 19. gadu simteņa otrā pusē.

Kazachu tautas nacionalās literaturas pamatu licējs Abajs dzīvoja no 1845.—1904. gadam. Krievu literaturā tas ir liels un nozīmīgs laikmets, kurā darbojās, vai sāka literaro darbību Hercens, Beļinskis, Ņekrasovs, Černiševskis, Dobrolubovs, Turgeņevs, Ļevs Tolstojs, Saltikovs-Ščedrins, Čechovs, Gorkijs. Bet kazachu tauta cariskā despotisma apstākļos nevarēja iepazīties ar krievu literaturu un kulturu. Nebija spiestuvju, nerunājot nemaz par attiecīgiem darbiniekiem, jo, kā lasām romanā, kazachs uz pilsētu varēja aiziet tikai viesos. Šajā laikā kazachi bija gandrīz simtprocentīgi analfabeti — tikai ļoti retais prata lasīt. Abajs Kunanbajevs bija pirmais kazachs, kas savas domas uzrakstīja uz papīra saistītā valodā — dzejā.

Abaja tēvs Kunanbajs bija bagāts kazachu dzimtas vadonis, stingrs despots, kas arī savu dēlu gribēja sagatavot par savu pēcteci. Varbūt Abajs būtu kļuvis par vienkāršu dzimts vadoni, ja notikumi, ja dzejnieka tieksmes viņu nebūtu aizvadījušas pa citu ceļu. Kaut arī Kazachstana bija atrauta no Krievijas revolucionarās kustības, tās ietekme bija jūtama arī stepē un rosināja domāt, sapņot par citu, labāku dzīvi. Šīs domas, tautas nemieru un kvēlos sapņus Abajs ielika savās dziesmās. Sevišķi spilgtas ir tās grāmatas lappuses, kurās autors stāsta par to, kā Abajs cīnījās par «būt» vai «nebūt». Viņš saprata, ka dziesminieka ceļš nav viegls: sevišķi tāda dziesminieka, kas savās dziesmās grib mest izaicinājumu patvaldībai. Abajs nolemj iet pa šo ceļu, kas viņa veidošanās gaitā ir grūts un sarežģīts. Viņš sāka studēt persu un arabu dzejniekus, bet īsto savu zināšanu piepildījumu Abajs atrada krievu literaturā. Te viņš atklāja veselu pasauli kā sev, tā savai tautai. No šī brīža viņš nolēma iet cīnītāja ceļu par savas tautas labāku nākotni. Ieslodzīts Semipalatinskas cietumā, Abajs satikās ar krievu revolucionaru Michailovu, kas viņu iepazīstināja ar krievu revolucionaro domu. Tagad Abajs saprata, ka krievu revolucionari cīnās ne tikai par krievu tautas labāku nākotni, bet arī par visu apspiesto tautu, par visas cilvēces gaišāku nākotni. Atgriezies stepē, Abajs raksta dzejas, kas aicina uz cīņu, uz citu dzīvi, kurā kazachu tautai jāklūst par brīvu tautu citu brīvu un laimīgu tautu vidū. Abajs iepazīstināja kazachu tautu ar krievu literaturu, tulkoja Krilova fabulas, Puškina «Jevgeniju Oneginu», Ļermontova dzejas. Visu savu dzīvi Abajs veltīja literaturai, bet dzīves laikā nevienu viņa darbu neiespieda. Pirmo dzeju grāmatu publicēja tikai 5 gadus pēc viņa nāves — 1909. gadā.

Tādu savā romanā Auezovs mums rāda Abaju, sniedzot to dziļi realistiskā un dzejiskā tēlojumā. Tas nav tikai romans par Abaju vien, tas ir romans par ilgām pēc jaunas, gaišākas dzīves, kurai ticēja Abajs un kuru tagad kazachu tauta sev radusi padomju iekārtā. Tas ir romans par kazachu tautas grūto pagātni, par tās ticību nākotnei, tieksmi uz kopīgām gaitām ar lielo krievu tautu. Auezova darbs radīts dziļu un pamatīgu savas tautas pagātnes pētījumu rezultātā. Tomēr savu romanu autors nepārbīlvē ar daudzām detaļām.

Romana darbība risinās strauji, tas lasās ar lielu interesi, kazachu tautas dzīves plašās ainas nomaina cita citu. Viss tas, ietverts spilgtā Kazachijas dabas gleznojumā sniedz lielisku mākslinieciscu ainu par kazachu tautas dzīvi, paražām, ļaudīm, dabu.

P. Zeile

ĻEŅINA ATSPOGUĻOŠANĀS TEORIJA UN MĀKSLA

(2. turpinājums)

A. SOBOĻEVS,
filozofijas zinātņu kandidāts

Tiešas uztveres patiesīguma teorijas noder par «filozofisku» pamatojumu estetiskiem uzskatiem, kas noliedz jebkādu domāšanas lomu mākslinieciskās daiļrades procesā, sludina mākslas bezidejiskumu, noliedz mākslas sabiedrisko lomu.

Mākslinieciskā domāšana nav tikai ārējās pasaules jutekliska izziņa. Tā ir dziļāka. Tāpēc pilnīgi likumīga mākslinieciskās domāšanas pieskaitīšana tai izziņas kvalitatīvajai pakāpei, kuru sauc par netiešo domāšanu, abstrakto domāšanu.

Šinī etapā process, kurā cilvēks izprot pasauli, parādās divās formās — loģiskajā un tēlainajā formā. Šo divu izziņas formu rezultāti formulējas pilnīgi atšķirīgi: loģiskajā domāšanā — jēdzienos, bet mākslinieciskajā — tēlos.

Aplūkosim piemēru. Labāko mūsu laika jaunu cilvēku raksturīgās īpatnības loģiskā domāšana ir vispārinājusi jēdzienā «komjaunietis». Šai jēdzienā atspoguļoti galvenie, pamata, visraksturīgākie vilcieni, kas piemīt komjaunatnes kustības dalībniekam. — piederība VLKJS, uzticība komunisma diženajai lietai, uzticība dzimtenei, aktīva kalpošana tautai, godīgums, vīriškība, optimisms, rakstura saliedētība un spēks, tiekšanās iet nepārtraukti uz priekšu. Jēdziens «komjaunietis» izveidots vispārinājuma ceļā, atmetot nevajadzīgas, šai gadījumā otršķirīgas īpašības. Daudzos padomju mākslas darbos tā arī doti komjauniešu tēli. Komjaunatnes kustības izziņa ar mākslas līdzekļiem iziet to pašu vispārinājuma procesu, atteikšanos no nejaušībām, no otršķirīgām īpašībām un attiecībām, tāpat tiek atklātas visbūtiskākās, likumsakarīgākās saites, tiek izvēlēts visraksturīgākais un tipiskākais, t. i. komjaunatnes kustība atklājas savā dziļumā, savā vēsturiskajā būtībā. Bet izziņas rezultāts formulējas nevis loģiskos jēdzienos, bet konkretos mākslinieciskos tēlos. Kā tēls, tā jēdziens ir objektīvās pasaules subjektīvi atspoguļojumi.

Īstenības attēlojums ar mākslas līdzekļiem ir dialektiski pretrunīgs. Tēls mūsu priekšā nostājas vienreizīgā jutekliskā formā. Tas ir individuāls. Tas ir it kā patiess, reāls, konkreti pastāvošs noteiktas vides, noteikta perioda priekšstats, t. i. tas nostājas mūsu priekšā kā vienreizīga parādība ar neskaitāmu daudzumu viņa personīgo, tikai viņam piemītošu rakstura vilcienu, sadzives sīkumu, viņa personīgo domu, paradumu. Un tai pašā laikā šinī vienreizīgajā, atsevišķajā parādībā iemiesojas likums, vispārīgais.

Mākslinieka uzdevums un viņa darba specifika tur arī ir, lai individuālais, vienreizīgais būtu vispārīgā izpaudums, lai varona rakstura personīgie vilcieni un viņa uzvedība atbilstu tās socialās vides raksturam un uzvedībai, kurai viņš pieder.

Sabiedriski vēsturiskā attīstības likumsakarība, reālās īstenības būtība kļūst izzināma mākslā ar šo vienreizīgo, konkreti juteklisko tēlu starpniecību.

Bet māksla nekopē īstenību, neatdarina to, nefotografē to. Parādību neskaitāmajā mainā mākslinieks atrod attīstības un kustības iekšējo tendenci, aiz nejaušu parādību formas atrod likumu un, izzinājis šo likumu, izzinājis parādību būtību, ietver visu to tipiskā tēlā. V. I. Ļenins norādīja: «jau pats vienkāršais v i s p ā r i n ā j u m s ... nozīmē, ka cilvēks izzina arvien dziļāku un dziļāku pasaules o b j e k t i v o sakaru.»[1])

Tas nozīmē, ka tēls ir vispārinājums. Bet tipisks tēls nav «tīra» atrautība no dzives, nav kaila abstrakcija. Tēls atklāj būtību, t. i. vienreizīgā veidā formulē vispārīgo.

Tēls ir dialektiski pretrunīgs, ir vienreizīgā un vispārīgā vienība. Vienreizīgais un konkretais kalpo mākslā par līdzekli būtības atklāšanai, vispārīgā formulēšanai. Vienreizīgais un vispārīgais vienoti un nesaraujami, bet ne līdzīgi.

Dialektiski pretrunīgā vispārīgā un atsevišķā vienība tēlā atspoguļo vispārīgā un vienreizīgā reālās savstarpīgās attiecības objektīvajā pasaulē. «Vispārīgais, — raksta Ļenins, — pastāv tikai atsevišķajā, caur atsevišķo, Katrs atsevišķais ir (tā vai citādi) vispārīgs. Katrs vispārīgais ir (daļiņa vai sastāvdaļa, vai būtība) no atsevišķā. Katrs vispārīgais tikai aptuveni aptver visus atsevišķos priekšmetus. Katrs atsevišķais nepilnīgi ietilpst vispārīgajā utt., utt.»[2])

Mākslinieciskā tēla kā objektīvās pasaules subjektīva atspoguļojuma savdabības būtība tāda, ka tēlā apvienojas dzīva novērojuma tiešamība un spēks ar abstraktas domāšanas vispārīgumu.

Vispārīgais mākslā izpaužas tikai caur vienreizīgo. Tāpēc mākslinieciskajai domāšanai pieejamas tikai tās objektīvās īstenības īpašības un parādības, kuras iekšējo būtību iespējams izteikt konkreti jutekliskā formā. Piemēram, tādas īstenības parādības un procesi kā asimilacija, fotosinteze, ķīmiskas reakcijas, svārstīgās kustības, atoma iekšējā enerģija utt. nevar būt par mākslas priekšmetu. Šajā un tikai šajā nozīmē var runāt par mākslinieciskā satura specifiskumu. Nav šaubu, ka specifiskā mākslinieciskā forma ir specifiska mākslinieciska satura radīta.

Gala rezultatā zinātnes un mākslas saturs ir vienots, jo tam viens izziņas objekts — reālā objektīvā īstenība. Tāpēc pilnīgi likumīgas un saprotamas, piemēram, tādas paraleles: anatomijā — cilvēka iekšējo organu uzbūve un to funkcijas, bet mākslā — cilvēka ķermeņa līnijas; botanikā — augu organismu šūniņu atmiršana un dzimšana, augu organismu vairošanās, fotosinteze utt., mākslā — «Rīts priežu mežā», «Meža ciršana»; politiskajā ekonomijā — vērtība, virsvērtība, darbs, nauda, mākslā — ekspluatatoru un ekspluatēto konkretie tēli.

Lielie pagātnes mākslinieki realisti uzmināja vienreizīgā un vispārīgā dialektiku dzīvē, stichiski atspoguļoja to savos darbos, radīja daudz tēlu, kuriem liela izziņas nozīme. Otello, Jago, Don-Huans, Don-Kichots, Hobseks, Čackis, Oņegins, Pluškins, Chlestakovs, Juduška Golovļevs, Anna Kareņina — tie ir konkreti individuāli tēli, kas atspoguļo cilvēku sabiedrības attīstības būtiskas īpašības. Dziļajā vispārinājumā, īstenības tipizacijā — realisma lielā izziņas nozīme, realisma atšķirība no naturalisma mākslā.

Vienreizīgā absolutizēšana noved pie naturalisma, pie plakanas fotografēšanas, pie mākslas izziņas nozīmes pazemināšanas un ar to pašu pie īstenības izkropļošanas. «Fakts, — raksta Gorkijs, — vēl ne visa patiesība, tas tikai jēlviela, no kuras jāizlej, jāizvelk īsta mākslas patiesība. Nedrīkst cept vistu kopā ar spalvām, bet faktu dievināšana noved tieši pie tā, ka mums nejaušo un nebūtisko sajauc ar būtisko un tipisko. Jālemācās izplūkāt fakta nebūtisko apspalvojumu, jāprot izvilkt no fakta domu.»

Mākslai tāpat nepieņemama arī vienreizīgā pilnīga paklausāna vispārīgajam. Tas noved pie tēlu schematizacijas, pie patiesības pārkāpšanas mākslā. Piemēram, Markss un Engelss norādīja Lasalam uz to, ka viņš, taisnīgi tiekdamies uzstāties pret «slikto individualizaciju», pārkāpis mākslas likumus. Viņš vienreizīgo atšķaidījis vispārīgajā, «šilleriski pārvērtis indivīdu par vienkāršiem laika gara upuriem» un līdz ar to nav spējis šo laika garu attēlot.

Dialektika māca, ka īpašības, sakari, attiecības ir būtiskas un nebūtiskas, nejaušas un nepieciešamas. Realisms mākslā pilnā saskaņā ar ļeņinisko atspoguļošanās teoriju prasa ļaudīs, parādībās un īstenības notikumos atlasīt raksturīgo, būtisko, nepieciešamo, lai vienreizīgais būtu vispārīgā izpaušanas forma, būtības izpaušanas forma, bet nejaušais — nepieciešamības izpaušanas forma. Tā arī ir tā tipizacija, kas sastāda realisma raksturīgo pazīmi. «Pēc manām domām, — saka Engelss, — ar realismu saprotams, neskaitot detaļu patiesīgumu, arī tipisku raksturu atveidojums tipiskos apstākļos.»[3])

Māksla cenšas atklāt attīstības likumsakarības, saprast kustības iekšējos cēloņus, bet tas sasniedzams vienīgi tipizacijas ceļā. Tipiskais — tas ir vispārīgais, tas ir tas, kas dotajai parādībai, parādību sumai, dotajai šķirai, ļaužu grupai visvairāk raksturīgs, piemītošs, kas izsaka vēsturiskas parādības vai procesa būtību, iekšējās īpašības. Tipiskais — tas nav statistiskais vidējais, tas nav tas, kas bieži sastopams. Parādība var būt bieži sastopama, tomēr būt nebūtiska, neraksturīga, nejauša, bet tipizacija — tas ir visbūtiskākā, raksturīgākā izlase, tas ir attīstības iekšējo tendenču atspoguļojums. Gorkijs taisnīgi atzīmēja, ka «aprakstot vienu vīnam pazīstamu veikalnieku, ierēdni, strādnieku, literats izveidos vairāk vai mazāk veiksmīgu tieši viena cilvēka fotografiju, bet tā būs tikai fotografija, kurai nav sociali audzinošas nozīmes, un tā nedos gandrīz nekā, lai paplašinātu mūsu zināšanas par cilvēku, par dzīvi.

Bet ja rakstnieks pratīs paņemt no katriem 20—50, no simta veikalniekiem, ierēdņiem, strādniekiem visraksturīgākos šķiriskos vilcienus, ieradumus, gaumi, žestus, ticējumus, runas gaitu utt. — paņemt un apvienot tās vienā veikalniekā, ierēdnī, strādniekā, ar šo papēmienu rakstnieks radīs «tipu». — tā būs māksla.»

Tādā kārtā tipizacija ir īstenības vispārinājums, vispārinājums visraksturīgākajam, kas ir vēsturiskā parādībā un apstākļos, kas to radījuši, šī vispārīguma iemiesojums konkretā, vienreizīgā, individuālā formā.

Īstenības tipizaciju mākslā mākslinieks sasniedz ar mākslinieciskas izdomas palīdzību, ar mākslinieka piemītošu radošu fantaziju.

«Mits — tā ir izdoma, — rakstīja Gorkijs. — Izdomāt — nozīmē no reali dotā sumas paņemt tā pamata domu un iemiesot tēlā — tā mēs ieguvām realismu.»

Mākslinieciskā izdoma, kas pamatojas uz realo dzīvi, ir objektīvās īstenības specifisks mākslinieciskā vispārinājums. «Mākslinieciskums bez «izdomas» — neiespējams, nepastāv». — rakstīja Gorkijs.

Visi lielie tēli pagātnes mākslā ir tādas mākslinieciskas izdomas piemērs. «... Patiesa māksla, — rakstīja Gorkijs, — vienmēr vairāk vai mazāk pārspīlē īstenību». «Un nesaprot, — raksta Gorkijs par dažiem literatiem, — ka p a t i e s a i m ā k s l a i i r t i e s ī b a s p ā r s p ī l ē t, ka Herkulesi, Prometeji, Don-Kichoti, Fausti — nav fantazijas «augļi», bet pilnīgi likumīgs un nepieciešams reālo faktu dzejisks pārspīlējums. Mūsu reālais, dzīvais varonis, cilvēks, kas rada socialistisko kulturu, daudz augstāks, lielāks par mūsu stāstu un romanu varoņiem.

Literaturā viņš jāattēlo vēl lielāks un spilgtāks, to prasa ne tikai dzīve, bet arī socialistiskais realisms, kuram jādomā hipoteziski, bet hipoteze — izdoma — ir īsta māsa hiperbolai — pārspīlējumam.»

MĀKSLINIECISKĀ PATIESĪBA — OBJEKTIVĀ ĪSTENĪBA MĀKSLĀ

Viena no Ļeņina atspoguļošanās teorijas svarīgākajām daļām ir mācība par mūsu izziņas objektivitati. V. I. Ļenins vairākkārtīgi pasvītroja, ka cilvēka zināšanām ir objektīvs raksturs: tajās atspoguļojas ārējās pasaules reālās attiecības un sakari. Piemērota mākslā, Ļeņina atspoguļošanās teorija ir realisma filozofisks pamatojums, patiesības teorija mākslā. Māksla — tā ir īstenības mākslinieciskā atspoguļojums, tai ir jādod patiesīgs, dziļš, vispusīgs realitates atspoguļojums. Izzināt pasauli, atklāt tās attīstības likumsakarības, specifiski mākslinieciskiem līdzekļiem parādīt šķiru cīņu, jaunā cīņu ar veco, sabiedrības kustību uz priekšu, piedalīties pasaules pārveidošanā — tāds ir lielais un goda pilnais progresīvās mākslas uzdevums, tāds ir realisma filozofiskais pamatojums. Mākslas patiesīgumā ietverta tās izziņas nozīme un emocionālās iedarbības dziļums.

Mākslinieciskā patiesība ir tēlains, konkreti juteklisks dzives patiesības formulējums. Dzives patiesība — tā nav rakstu un vienreizīgu novērojumu patiesība, tā nav tikai sajūtu un uztveres patiesība: tā ir īstenības objektīvi vēsturiskas attīstības patiesība, tas ir dzives iekšējais saturs, tās būtība, tās attīstības tendences.

Mākslas patiesība savā būtībā progresīva, jo tā ir dzives patiesības objektīvs atspoguļojums, bet dzives patiesība pēc savas dabas ir revolucionara un dinamiska. Tā visa atrodas nepārtrauktā kustībā un attīstībā, tai svešs sasmakums, iestāvēšanās, konservatīvisms. Parādīt dzives patiesību — nozīmē attēlot tās būtību, bet tikai nevis sastingušā formā, bet tendencē, kustībā.

Mākslas vēsture uzskatāmi apstiprina, ka, jo mākslas darbs tuvāks dzīvei, jo tas demokratiskāks. Vispusīgs, patiesi realistisks dzives atspoguļojums ir vēstures gājiena uz priekšu atspoguļojums, un tam neizbēgami jābūt progresīvam. Un, otrādi, jo mākslas darbs tālāks no dzives un jo mazāk tajā objektīva satura, jo aprobežotāks un konservatīvāks tas, — jo vairāk tanī regresīvā un reakcionārā.

Izziņas nozīme un demokratiskums, realisms un progresivitate — tās ir mākslinieciskās patiesības divas galvenās īpašības, kas pastāv nesaraujamā vienotībā. Šīs domas apstiprinājums ir visa pasaules kulturas vēsture, dažādu estetisku skolu un virzienu cīņa.

Visas literari mākslinieciskās skolas, stili, virzieni, skoliņas, grupiņas dalās divās nometnēs. Vieni atzīst mākslas izziņas un pārveidojošo nozīmi; šīs skolas mākslas meistaru darbi patiesīgi atspoguļo dzīvi, sabiedrības uz priekšu ejošo attīstību, dod objektīvu īstenību mākslā — mākslinieciski patiesību, — ir realistiski un savā būtībā demokratiski, tiem ir progresīva loma sabiedriskajā attīstībā. Otri noliedz mākslas izziņas un pārveidojošo nozīmi, viņu darbos bija un ir melīgs īstenības attēlojums, izkropļots ārējās pasaules atspoguļojums. Šie darbi mēģina traucēt kustību uz priekšu; tie neizbēgami ir antirealistiski, konservatīvi, reakcionari.

Īstenības izziņā un vispārinājumā izcila nozīme krievu realistiskajai mākslai. Krievu māksla izcelas ar savu idejiskumu, patiesīgumu, ar dziļo iedziļināšanos norisošo notikumu būtībā. Pēc saviem mākslinieciskajiem un idejiskajiem sasniegumiem tā ar pilnām tiesībām ieņem pirmo vietu pasaulē.

Puškina un Tolstoja, Repina un Surikova, Glinkas un Čaikovska, Gogoļa un Saltikova-Ščedrina, Ņekrasova un Turgeneva, Ļermontova un Ostrovska, Fedotova un Perova un daudzu citu augsti mākslinieciskajos darbos ģenialu atspoguļojumu atradušas krievu īstenības būtiskās īpašības, socialas pretrunas, dziļi parādītas sadursmes starp pretējiem Krievijas sabiedriskajiem spēkiem, krievu tautas gars, tās nesaraujamā griba, vīriškīgā cīņa par brīvību.

19. gadsimta lielie realisti izteikuši bargu atmaskojošu spriedumu patvaldībai un muižnieciski kapitalistiskajai iekārtai, parādījuši visu šīs iekārtas puvumu, parādījuši smagos tautas masu dzives apstākļus. Savas daiļrades sūtību un savu radošo uzdevumu viņi saskatīja īstenības izziņā un patiesīgā atspoguļojumā, kalpošanā tautai.

Revolucionarie demokrati Beļinskis, Černiševskis, Dobroļubovs, kuri deva realisma teoretisko pamatojumu, uzstājīgi cīnījās par to, lai mākslu nodotu darba tautas kalpībā. «Neviens dzejnieks, — rakstīja Beļinskis — nevar būt liels pats par sevi un caur sevi, ne savu ciešanu dēļ, ne savas svētlaimes dēļ: katrs liels dzejnieks tāpēc liels, ka viņa ciešanu un svētlaimes saknes dziļi ieaugušas sabiedrības un vēstures augsnē, ka viņš, tātad, ir sabiedrības, laika, cilvēces organs un pārstāvis. Tikai mazi dzejnieki laimīgi un nelaimīgi sevis dēļ un caur sevi, bet tāpēc vienīgi viņi paši arī klausās savas putnu dziesmas, kuras negrib pazīt ne sabiedrība, ne cilvēce».

Dziļums un patiesīgums, ar kādu krievu rakstnieki, dzejnieki, mākslinieki, komponisti attēlojuši dzīvi, viņu darbu idejiskums ieguvis vispārīgu atzinību un augstu novērtējumu. «Laikmetīgie krievu ... rakstnieki, — norādīja Engelss, — kuri raksta lieliskus romanus, visi no vietas tendenciozi.»[4])

Atzīmēdams Tolstoja daiļrades milzīgo izziņas nozīmi, V. I. Ļenins nosauca viņa darbus par krievu revolucijas spoguli. Ļenins rakstīja, ka Tolstojs «apbrīnojami reljefi iemiesojis savos darbos — gan kā mākslinieks, gan kā domātājs un sludinātājs — visas pirmās krievu revolucijas vēsturiskās savdabības vilcienus, tās spēku un tās vājumu.»[5])

V. I. Ļenins sevišķi atzīmē Tolstoja daiļrades demokratisko raksturu kā viņa realisma īpatnību neizbēgamu rezultatu. Tolstojs, kā to atzīmēja Vladimirs Iljičs, izteicis tiešu spēcīgu protestu pret sabiedriskajiem meliem un liekulību, deva nežēlīgu kritiku kapitalistiskajai ekspluatacijai, atmaskoja valdības varmācību pret tautas masām, visā dziļumā atklāja pretišķības starp bagātības pieaugumu, civilizacijas iekarojumiem un nodzīto, beztiesīgo darba ļaužu masu apspiestību.

Ar Tolstoja vārdiem, rakstīja V. I. Ļenins, «runāja visa tā krievu tautas daudzmiljonu masa, kura j a u ieināst mūslaiku dzives saimniekus, bet kura v ē l nav nonākusi līdz apzinīgai, konsekventai, līdz galam ejošai, nesamierināmai cīņai pret tiem.»[6])

Tolstoja darbu vērtību nosaka ārējās pasaules izziņas dziļums, ar mākslas līdzekļiem izteiktās īstenības objektivitate, viņa darbos doto absoluto zināšanu lielums un, kā visa tā sekas, viņa daiļrades demokratiskums.

Tādi ir fakti, kas apstiprina realisma un progresivitates, patiesīguma un demokratisma neškiramību. Tāda ir krievu un visas progresīvās mākslas attīstības pamatlīnija.

Mākslinieki realisti neizbēgami izteica sabiedriskās attīstības progresīvās tendences, nežēlīgi un bargi atmaskoja aizejošo iekārtu, bieži vien neatkarīgi no subjektīvajiem nolūkiem palīdzēja jaunā uzvarai. Tāpēc pagātnes realisms ieguvis kritiskā realisma nosaukumu.

Pagātnes realistu sasniegumi un iekarojumi lieli, bet viņu realisms bija vēsturiski ierobežots. Viņi vēl nespēja dot pozitīvu programu, ar mākslas līdzekļiem norādīt reālu ceļu uz jaunas, socialistiskas sabiedrības radīšanu. Tas iespējams vienīgi socialistiskajam realismam, kura teoretiskais pamats ir vienīgais zinātniskais pasaules uzskats — marksisma-ļeņinisma filozofija.

BURŽUAZISKĀS MĀKSLAS DEGRADACIJA UN SAIRUMS

Realistiskā māksla, kas par savu mērķi uzskata patiesīgi atspoguļot īstenību, dot mākslinieciscu patiesību, t. i. objektīvu īstenību mākslā, attīstījusies cīņā ar antirealistiskām tendencēm mākslā.

Sevišķi daudz antirealistisku skolu, kuras apzināti atteicās no pasaules izziņas, no mākslinieciskas patiesības, saradās tad, kad saasinājās cīņa starp darbu un kapitalu, noskaidrojās kapitalistiskā ražošanas veida un kapitalistiskās kulturas pūšana, kad nobrieda materialie nosacījumi ekspluatatoriskās iekārtas iznīcināšanai un iezīmējās būtisks cilvēces pagrieziens uz socialismu.

Reālās īstenības izziņa, sabiedriskās dzives likumsakarību atklāšana nonāca tiešā sadursmē ar buržuazijas šķiriskajām interesēm, jo patiesīgs pasaules atspoguļojums nozīmēja iznīcinošu spriedumu pūstošajai kapitalistiskajai iekārtai.

Sākās kara gājiens pret zinātni, pret zināšanu patiesīgumu. Plašu izplatību ieguva visdažādākie agnosticisma un skepticisma varianti, pasaules izziņas iespējamības tika kategoriski noliegtas. Sākās kara gājiens pret saprātu, pret objektīvo, absoluto īstenību, pastiprinājās mistikas un fideisma sludināšana; pasaules būtība tika pasludināta par irracionalu, tika radīts zemapziņas kults; filozofi, dzejnieki, mākslas meistari klaigāja par vienkāršā cilvēka nieciīgumu un par «baltās bestijas» lieliskumu, par cilvēka eksistences bezperspektivitati un bezjēdzību, atskaņēja mistiski pareģojumi par pasaules galu.

Pretīgais, dulkainais smirdošais obskurantisma un cilvēknīšanas, pesimisma un erotikas vilnis applūdināja un applūdina buržuaziskās literaturas lappuses. Buržuazijas ideologi stāda sev par mērķi saindēt miljoniem ļaužu jūtas un apziņu, sēt viņu vidū izvirtību, paralizēt viņu cīņas gribu, aizvest no aktuālām laikmetīgām problemām, no socialiem konfliktiem un šķiru pretrunām, audzinot bezcerību, bezperspektivitates nomācošās jūtas utt.

«Nost patiesību! Nost saprātu! Nost zinātni! Nost īstenību! Glābiņš — tumšība! Nodzēsīsim lukturus un iesim tumšā!» klaigāja buržuazijas ideologi: filozofi, sociologi, dzejnieki, rakstnieki, otas meistari utt.

Mākslā sākās kara gājiens pret saturīgumu, pret idejiskumu, pret realismu, sākās cīņa par «tīro mākslu», par «mākslu mākslai», kura loģiski vainogojās ar prasību pēc bezpriekšmetiskas mākslas. Radās dažādas dekadentiskās skolas un skoliņas, mākslas teorijas un teorijiņas: impresionisms, simbolisms, ekspresionisms, kubisms, futurisms, dadaisms, sirrealisms, akmeisms utt. Visām šīm dekadentiskām skolām un skoliņām mākslā ir dažas ārējas atšķirības, bet to gnoseoloģiskā, idejiskā būtība kopēja. Bēgšana no īstenības, atteikšanās no tās patiesīga attēlojuma, cīņa pret mākslas teoretisko izziņas nozīmi, alogisms un amoralisms, antihumanisms un antidemokratisms, mistika un pesimisms, bezsaturība un bezidejiskums — lūk, dekadentisko skolu un skoliņu galvenie raksturīgie vilcieni. Rietumeiropas dekadentiskās mākslas idejiskie tēvi ir Machs, Avenariuss, Bergsons, Nicše, Freids.

Atteikšanās no īstenības visai spilgti izteikusies dekadentiskā impresionisma teorijā un praksē, kura sācēji ir Verlēns, Mallarmē, Holcs, Hamsuns un citi. Dekadentiskā impresionisma gnoseoloģiskais pamats ir subjektīvi idealistiskās filozofiskās skolas, kas noliedz ārējās pasaules objektīvo realitati, un kas par vienīgi reālajām atzīst mūsu sajūtas (Machs), subjekta apziņas saturu (Bergsons) utt.

Impresionisti atteicās no realistiskās mākslas tradicijām. Viņi apzināti atteicās no objektīvās pasaules izziņas, uzskatīdami šo objektīvo pasauli, saskaņā ar Macha rakstiem, par tādu, kas nepastāv. Viņi uzstājās pret saprātu, zināšanām, loģiku. Domāšanas, iespaidu ideoloģiskas pārstrādāšanas vietā stājās jutekliski emocionālās uztveres, iespaidu un noskaņu ātra maiņa. Ārējā pasaule izklīda jutekliskas uztveres fragmentos.

Impresionismam «... nozīmīgs vienīgi tīrs iespaids, tā tieša jutekliska uztvere, un pēdējā plānā atkāpjas iespaidu pārstrādāšana, izzināšana, domājoša saistoša funkcija», — tā impresionismu raksturoja buržuaziskais mākslas pētnieks Hamans.

Acumirklīgā iespaida saturs un tā ietekme uz cilvēka gara stāvokli, dvēseles noskaņu maiņas, subjektīvu uztvērumu komplekss — lūk, atspoguļojuma objekts impresionistiem, tāds ir viņu subjektīvi idealistiskais pasaules uzskats, kas noiet līdz solipsismam.

«Cik ilgi esmu dzīvs — tik
mirdzums telpu pilda,
Kad miršu — nedrebot man visums
līdzi mirs;
Mans gars to dzīvu vērš un
ieliksmojot silda,
Bez gara niecīgs viss un dziļā
tumšā irst,»

paziņo dzejnieks Fofanovs.

«Acumirklis, — sludināja Balmonts, — vienmēr vienīgs. Es gaidu, es eju, es aizeju, es mainu, es mainos pats. Es atdodos acumirklim.»

Bet atteikšanās no pasaules atspoguļošanas un uzmanības koncentrēšana uz subjektu itin nemaz nenozīmē cilvēka iekšējās pasaules realistisku notēlojumu, viņa garīgo īpašību atklāšanu. Objekta pielīdzināšana subjekta sajūtām un galējais skepticisms noveda līdz tipiskā sabrukumam, līdz tēla sagraušanai un dzives individualitates likvidacijai impresionistu darbos, radīja neizteiksmīgu, bezkrāsainu būtni, ko bieži dēvēja «viņš», «viņa».

No dziļas, patiesīgas objektīvās īstenības izziņas atteicās arī simbolisti. Ārējās pasaules likumsakarību un tās izziņas iespējamības noliegšana, realu lietu atzīšana par citas, viņpasaules zīmēm, simboliem simbolistu radošajā praksē izpaudās irracionalismā un aloģismā, saprāta un zinātnes lomas noliegšanā. Loģiskajai domāšanai kā zemāka veida domāšanai simbolisti pieškīra pakārtotu lomu, par patieso domāšanu izvirzot intuitivo, kas realizējams mākslā.

Tēlu kā īstenības izziņas līdzekli atmet, realismu pasludina par uzmanības necienīgu. Par pasaules atspoguļošanas pamata līdzekli kļūst kaut kāds nereals, abstrakts simbols, kas satur sevī viņpasaules noslēpumaino jēgu.

(Turpinājums nākamajā numurā)

1) В. И. Ленин. Философские тетради, стр. 153.
2) В. И. Ленин. Соч., т. XIII, стр. 303.
3) Ф. Энгельс. Письмо мисс Гаркнес. Маркс, Энгельс об искусстве, стр. 134. М. 1957.
4) Маркс и Энгельс об искусстве, стр. 161.
5) В. И. Ленин. Соч., т. XIV, стр. 400.
6) В. И. Ленин. Соч., т. XIV, стр. 407.

T. s. «gaisa tilta» uzturēšana Bizonijas un Berlines rietumu sektoru iedzīvotājiem izmaksājusi 1,5 miljardi dolaru. «Gaisa tiltu» galvenokārt izmanto okupacijas varas pārstāvji spekulativos nolūkos.

(Avīžu ziņa)

Bizonijas tauta: No šī «gaisa tilta» es palieku pilnīgi bez gaisa

S. Gūtmaņa zīm.

ŠINĪ GADĀ ELEKTRIFICĒS 70 KOLCHOZUS

Svarīgs faktors kolchozu ekonomiskajā nostiprināšanā ir elektrifikacija. Līdz ar cita veida palīdzību, ko partija un valdība sniedz kolchoziem, šogad mūsu republikas kolektivajās saimniecībās plaši izvērtīsies elektrifikacijas darbi.

Ja pagājušajā gadā Iļjiča lampiņas iedegās piecpadsmit kolchozos, tad šinī gadā elektrību saņems 70 kolchozi. Lai šos 70 kolchozus apgādātu ar elektroenerģiju, tiks uzceltas 12 lielas starpkolchozu hidroelektrostacijas, kā arī vairākas mazākas. Pavisam šinī gadā uzcels 27 hidroelektrostacijas ar 2100 kilovatu lielu kopjaudu, no tām Cēsu apriņķī — 3, Viļakas, Valkas, Tukuma, Gulbenes, Bauskas, Jēkabpils un Krāslavas apriņķos — pa vienai, Rēzeknes apriņķī — 2. Bez tam daļa kolchozu saņems elektroenerģiju no «Latvenergo». Vidējā elektroenerģijas jauda, ko saņems katrs kolchozs, būs 25—50 kilovatu.

Kā paredzēts plānā, Valkas apriņķī šogad elektrificēs 6 kolchozus, Cēsu apriņķī — 10, Talsu apriņķī — 11 utt.

ZINĀTNIEKU PALĪDZĪBA KOLCHOZIEM

Sakarā ar Lenina vārdā nosauktās Vissavienības lauksaimniecības Zinātņu akademijas sesiju un tās lēmumiem par stāvokli bioloģijā, Latvijas PSR Zinātņu akademijā un tās institutos vēl pagājušajā rudenī veikts liels pārkārtošanas darbs sesijas lēmumu gaismā. Zootechnikas un higienas instituts, kā arī Augsnes zinību un zemkopības institūts pārkārtojis savus plānus tā, lai zinātniski pētniecisko darbu tuvinātu padomju agrobioloģijas svarīgāko problemu praktiskai atrisināšanai. Visu Latvijas PSR Zinātņu akademijas institutu zinātniski pētniecīskā darba plāni 1949. gadam šinīs dienās apstiprināti PSRS Zinātņu akademijas koordinacijas padomē.

Augsnes zinību un zemkopības instituta jaunais tematiskais plāns par savu galveno uzdevumu stāda Viļjamsa zāļu lauku sistemas izpētīšanu un ieskaņošanu mūsu republikas lauksaimniecības socialistiskajā sektorā. Instituts strādās arī pie socialistiskās lauksaimniecības pirmrindnieku pieredzes vispārināšanas. Izstrādās agrotechnisko pasākumu kompleksu, kura uzdevums sekmēt lauku kulturu ražas pieaugumu mūsu republikā.

Zootechnikas un higienas institūts atrisinās virkni aktualu problemu, kas skar sugas liellopu, zirgu un sīklopu ieaudzēšanu. Instituts veic lielu darbu «Latvijas brūno» govju sugas uzlabošanā. Jaunais tematiskais plāns ietver virkni svarīgu problemu mājlopu barošanā un pilnvērtīgas lopbarības bazes radīšanā mūsu republikā sakarā ar LK(b)P CK pēdējā plenuma lēmumu par pasākumiem lopkopības attīstībā mūsu republikā. Zinātņu akademijas instituti turpinās sniegt mūsu kolchoziem zinātnisku un praktisku palīdzību plaša Mičurina laboratoriju tīkla izvēršanā, organizatorisko un ražošanas plānu sastādīšanā un konkreto agrotechnisku paņēmienu izstrādāšanā, lai iegūtu vēl lielākas ražas graudkopībā un veicinātu lopkopības attīstību. Republikas kolchozos vēl pašlaik, ar Akademijas zinātnisko darbinieku tiešu līdzdalību un palīdzību, izveidotas vairāk nekā 10 Mičurina laboratorijas, kuras jau uzsākušas darbu. Šā mēneša beigās Akademijas prezidijs apstiprinās konkretu plānu katram institūtam par zinātniski metodisko un praktisko palīdzību kolchoziem šinī gadā.

Zinātņu akademija nolēmusi turpināt pagājušajā gadā par lietderīgu pierādījušos praksi rīkot izbraukuma zinātniskās sesijas. Šai virzienā īegūtā pieredze turpmāk tiks plaši izmantota. Lai propagandētu progresīvo padomju agrobioloģiju, Zinātņu akademija 1949. gadā ievērojami pastiprinās lekciju darbu. Sevišķu vērību veltīs Mičurina-Viļjamsa-Lisenko mācības izplatīšanai, rīkos specialas pārrunas un lekcijas tautas namos un kolchozu klubos. Šo lekciju plānu apstiprinās tuvākajā nākotnē.

R. Strauts

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS SEKCIJAS

Šinīs dienās Latvijas Padomju rakstnieku savienības prozas sekcija iztirzāja Laimona Pura stāstu «Tad parādās apslēptais». Jaunais rakstnieks skāris svarīgu un aktualu temu — mūsu lauku kolektivizaciju. Stāstā autors gribējis atklāt budža nozīdzīgo seju, blakus pozitivajiem tēliem neķītros ķiras ienaidniekus, un to, kā viņi cenšas graut padomju iekārtas darbinieku autoritati.

Referents Žanis Grīva atzina stāsta aktualitati un autora krietno domu. Taču šis stāsts nepieder autora labākajiem darbiem. Tas pārāk stiepts, tajā ir daudz lieku iestarpinājumu, kas organiski neiekļaujas stāsta risinājumā, pārāk sīki izklāstītas personažu biografijas, un, visbeidzot, neapmierina valoda un daudzie sakāmvārdi, kurus Laimonis Purs lieto bez īpašas vajadzības un nevietā. Arī centralais varonis — ciema padomes priekšsēdētājs Priede — visai nevarīgs un glēvs. Citi pozitivie tēli nav labāki. Toties stāsta beigu daļa ir daudz augstākā mākslinieciskā līmenī, raksturi te patiesāki un pārliecina.

Otrs referents Jadvigs Marts visumā pievienojās Žaņa Grīvas sniegtajam darba novērtējumam, atzīdams, ka dažas vietas pašas par sevi autoram tiešām padevušās labi, bet tās organiski neiekļaujas stāstā. Arī galvenā sižeta līnija nepareiza, jo dibinās uz atsevišķu gadījumu, nevis tipisku parādību. Raksturi nedzīvi, tiem trūkst psicholoģiska pamatojuma.

Vēl runāja E. Damburs un O. Rikmanis.

Sekcija atzina, ka Laimona Pura stāsts šādā veidā nav īespiežams.

IZNĀCIS ŽURNALA «KAROGS» 1949. G. 1. NUMURS

Numura saturā: Aleksandra Čaka dzejolis «Tu manā sirdī mūžam nemirstīga»; Andreja Baloža — «Lielā, Maskava, tavs vārds»; Jāņa Grota — «Maskava», Montas Kromas — «Tu viena tāda esi Maskava», Valijas Brutānes — «Padomjzemes sirds», Indras Mežnoras — «Tu zvaigzne spožākā», Inta Krasta — «Maskavai», Arijas Silabriedes — «Mauzolejā», Mirdzas Ķempes — «Pie Puškina piemineklja», Pētera Šila — «Cildenais vārds»; E. Birznieka-Upīša stāsti «Nodedzinātā skola»; «Zemnieku nemieri Tališčana valstī»; Otomāra Rikmaņa dzejolis «Uz darbu ejot»; Jāņa Granta stāsts «Vēja pusē»; Vila Lāča raksts — «Atklājot latviešu literaturas dekadu Maskavā», Arvīda Griguļa — «Īss latviešu padomju literaturas raksturojums»; Kārļa Krauliņa — «Latviešu padomju literaturas astoņi gadi»; Ignata Muižnieka — «Ko mēs mācījāmies latviešu literaturas dekadā Maskavā»; prof. Andreja Upīša apcere «Par socialistiskā realisma estetiku»; Jāņa Sudrabkalna recenzija «Andreja Baloža dzejas lasot»; Valerija Vasara — «Uzvarētāju cēlts tapšana»; N. Nikolajeva-Bergina apskats «Staļina premijas laureatu grāmatas latviešu valodā»; Almas Romanes recenzija «Grāmata par folkloru».

Pielikumā: P. V. Vasiljeva grafika «V. I. Ļenins»; Friča Rožkārza zīmējums «Demonstrantu apšaušana pie dzelzstāta Rīgā 1905. gada 13. janvārī».

Jozefs Mindsenti — spiegs kardinala tērpā

E. RIETUMS

Decembra vidū Ungarijas drošības organi apcietināja Estergomas archibīskapu — kardinalu Mindsenti. Kardinalu apsūdz graujošā un spiegošanas darbībā pret republiku, dzimtenes nodevībā un valutas spekulacijās. Iepriekšējā nopratināšanā Jozefs Mindsenti pilnīgi atzinās viņam inkriminēto noziegumu pastrādāšanā.

Kardinals-spiegs Ungarijas politiskajā arenā darbojās jau vairāk nekā 30 gadu. Viņš — vācietis pēc tautības un viņa īstais vārds Pems. 1919. gadā viņš izceļas kā reakcionārs, aktivi uzstājoties pret revoluciju Ungarijā. Kad pie varas nāk Hortija-Salaši asiņainais režims, kardinals kļūst par valdošās fašistu klikes paklausīgu kreaturu. Ungarijā ieved rases likumus, Budapeštā reakcija apšauj miermīlīgos iedzīvotājus, Hortijs iegrūž Ungariju noziedzīgā karā pret Padomju Savienību — bet Jozefs Mindsenti klusē. Nevienu reizi šis dieva kalps nav atradis vārdus fašistu vardarbību nosodīšanai. Veltīgi tagad Mindsenti advokati Londonā un Vašingtonā fašistiskajam kardinalam piedēvē tautas interešu aizstāvja un fašisma terora upura oreolu. Šajos apgalvojumos nav ne kripatiņas patiesības: ne savās gana vēstulēs, ne spredikos Mindsenti nav uzstājies pret Hitleru vai Salaši politiku. Viņa īslaicīgais mājas arests 1943. gadā, kuru anglosakšu reakcija reklamē kā mocekļa ciešanas, izskaidrojams vienīgi ar personīgām nesaskaņām starp kardinalu un dažiem hitleriešu barvežiem. 1944. gadā Mindsenti atbrīvo no uzraudzības. «Par politiskām domstarpībām starp vāciešiem un kardinalu nevar būt runas, — liecināja bijušais Salaši valdības iekšlietu ministrs Vaina Ungarijas kara noziedznieku prāvā 1946. gadā, — viņš iecietīgi un bez ierunas sankcionēja visu, ko darīja hitlerieši Ungarijā.»

Jā, Mindsenti klusēja veselus 25 gadus, kad Ungarijā plosījās fašistiskās reakcijas terors. Toties jo runīgāks viņš kļuva pēc Ungarijas atbrīvošanas no fašisma. Šis katoļu baznīcas firsts kā pirmais pacēla savu balsi pret agraro reformu, pret rūpniecības nacionalizaciju, pret kara noziedznieku tiesāšanu, piesolot elles mokas tiem, kas Ungarijā cīnījās par demokratiju un brīvību. Estergomas archibīskaps sākumā draud pat izslēgt no baznīcas visus jaunos zemes ieguvējus... Kad to skaits pārsniedz 500.000, viņš spiests atkāpties. Cīnīdamies pret agraro reformu, Mindsenti vadās ne tikai no reakcijas interesēm visumā: viņa rīcības pamatā tīri egoistiski motīvi. Labi informētās Vatikana aprindās norāda, ka pats kardinals sakarā ar zemes reformu zaudējis 50 tūkstoš ha aramzemes, ganību, mežu. Lūk, kur meklējams dieva kalpa svēto dusmu laicīgais avots!

*

Pēc Hortija piekritēju padzīšanas no sīkzemnieku partijas vadības, pēc socialdemokratijas labā spārna atmaskošanas un Pfeifera neofašistu likvidacijas — katoļu baznīcas aktivitate Ungarijā ievērojami pieaug. Baznīca kļūst par Ungarijas reakcijas vienīgo, legalo patvertni un reizē ar to arī par tās galveno ieroci. Vadošo lomu katoļu baznīcas reakcionāro spēku konsolidacijā uzņēmās spēlēt Estergomas archibīskaps. Nepaiet ne diena, ne stunda, kad neskanētu Mindsenti draudi «ķeceriem», kas atbalsta valdību. Sevišķi neatlaidīgi viņš cīnās pret demokratiski noskaņotiem elementiem zemākajā katoļu garīdzniecībā, kuri, tai arvien vairāk diferencējoties, novērsas no koruptās un reakcionārās katoļu hierarchijas un gatavi strādāt roku rokā ar tautas varu. Divu gadu laikā Mindsenti «izslēdz no baznīcas» un izsludina par «velna kalpiem» tūkstošus ungaru mācītāju, kas noraidoši izturas pret Estergomas kliki.

Mindsenti rīcība nevar nesaistīt Vatikana un rietumu reakcijas uzmanību. Kā tautas demokratijas nesamierināms pretinieks, Mindsenti drīz iztaisa spīdošu baznīcas tēva karjeru. 1945. gada septembrī pāvests viņu iecel par Ungarijas hercogu — primasu, bet decembrī svinīgā ceremonialā — par kardinalu. Iesvētot Romā jaunizceptō kardinalu, Pijs izrāda viņam sevišķu labvēlību. Bet ASV militarās misijas galva Budapeštā nodod Mindsenti rīcībā savu personīgo lidmašīnu...

Atgriezies no Romas, jaunais kardinālis desmitkāršo savu aktivitati: viņš neskopojas ar lāstiem, publicē gana vēstules, aģitē no kanceles pret demokratiju, regulari apmeklē Romu, Briseli, Parīzi un 1947. gadā dodas uz Kanadu un ASV.

*

1948. gada decembrī Ungarijas valsts drošības organi pēkšņi izdara kratīšanu kardinala pilī Estergomā. Un te — pagrabā atrod zemē ieraktu metalisku tvertni — Mindsenti slepeno archivu. Archiva dokumentus publicē. Ungaru tautai tie atklāj «svētā tēva» darbības jaunu pusi. Ja līdz šim to pazina kā reakcionaru un leģitimistu, tad tagad noskaidrojas, ka viņš — savas tautas nodevējs, spiegs un spekulants.

Estergomas archiva dokumentos atspoguļojas visi Mindsenti pretvalstiskās spiega darbības atsevišķie etapi.

Jau 1945. gada rudenī kardinals nodibināja slepenu monarchistu organizaciju, lai sagatavotu valsts apvērsumu un pavērtu ceļu uz varu ungaru tautas niknākajam ienaidniekam — Habsburgu dinastijai. Šajā laikā Mindsenti sūta uz Parīzi pazīstamo ungaru fašistu grafu Palavicini, kas kardinala uzdevumā uzņem sakarus ar Oto Habsburgu — šo kara noziedznieku un tautas nodevēju Mindsenti bija izraudzījis par nākamo Ungarijas valdnieku(!). Par galveno vidutāju starp Estergomas archibīskapu un Oto kļūst Beļģijas kardinals van Roijs, kurš par Mindsenti

nodomiem informē Londonu un Vašingtonu. Tur Ungarijas kardinala plānus uzņem ar sajūsmu un piesola viņam visplašāko atbalstu. Lai nostiprinātu saites ar saviem jaunajiem aizgādņiem, Mindsenti nolemj uzņemt tiešus sakarus ar kādas Rietumvalsts sūtni Budapeštā. Viņa sekretars Andrašs Zabars savukārt regulari satiekas ar šīs valsts misijas padomnieku. Zabars saņem naudu un rīkojumus, kurus viņš tālāk nodod Mindsenti, bet — dots pret doto — pats viņš sniedz ārvalsts pārstāvim slepenas ziņas par Ungarijas ekonomiku un politiskiem jautājumiem. 1946. gadā Mindsenti personīgi raksta vēstuli rietumvalstu valdībām un lūdz viņu intervenci Ungarijas iekšējās lietās. Atbildes uz šo vēstuli kardinalam nodod ASV sūtnis Budapeštā... Tās atrastas slepenajā archivā Estergomas pilī un pirmajās janvara dienās publicētas Budapeštas presē.

1947. gadā Mindsenti caur Romu dodas uz Kanadu. Kad dažu formalitašu dēļ viņa izbraukšana uz Vatikanu aizkavējās pāris stundas, Budapeštu burtiski pārplūdina telegrafiski pieprasījumi no Vašingtonas un Londonas. Pa ceļam Mindsenti inspicē visus sazvērnieku mitekļus. Viņš sastopas ar pāvestu Romā un Roiju Briselē, ASV kardinalu Spelmanu un ekskaralieni Citu, ungaru fašistu lideri Amerikā Ekbardu un Oto Habsburgu. Maskēdams sava ceļojuma mērķi ar nepieciešamību piedalīties Kanadas kardinala īesvētīšanā, Mindsenti nezaudē nevienu stundu...

Ar katoļu mācītāju starpniecību, viņš sastopas ar Citu lauku baznīcā Otavas tuvumā, bet pēc tam pārgērbjas par tirgotāju un slepeni ierodas Čikagā, kur Spelmans kādā klosterī organizē viņa satikšanos ar Oto.

Šeit abi reakcionāri kaļ savus melnos plānus. «Mēs vienojāmies, — nopratināšanā atzinās Mindsenti, — ka nepieciešams apvienot visus monarchistu spēkus un paplašināt nelegalo organizaciju. Es teicu Oto, ka leģitimisti gatavi cīnīties tik ilgi, kamēr sasniegs savus mērķus.» Arī Oto neskopojās ar solījumiem. Atsaukdamies uz «autoritativiem avotiem», viņš apgalvoja kardinalam, ka «attiecību paasināšanās starp lielvalstīm drīz novedīs pie kara», piebildzdams, ka «zināmas aprindas ASV apsveiktu Habsburgu monarchijas restauraciju centralajā Eiropā pēc trešā pasaules kara». Oto un Mindsenti bija vienis prātis, ka visas viņu cerības saistās ar jaunu karu un kādas svešas armijas iesološanu Ungarijā. Pie tam Mindsenti, informējot ungaru leģitimistu liderus par savu satikšanos ar Oto, paziņoja, ka viņš — Mindsenti — pēc ārzemju karaspēka ienākšanas Ungarijas republikas teritorijā, uzņemsies valsts galvas pagaidu funkcijas. Kā redzams, «svētajam tēvam» nebija svešas tieksmes pēc laicīgas varas.

Atstājot Ameriku, Mindsenti rakstiski iecel Oto par «Ungarijas katoļu vienīgo pilntiesīgo pārstāvi ārzemēs» un aicina ungaru fašistu lideri Tiboru Ekbardu pakļaut savas bandas Oto Habsburgam. Atgriezies Ungarijā, Mindsenti ziņo leģitimistu vadonim Baranijam par savu vienošanos ar Oto. Baranijs nekavējoties ķērās pie nelegalas organizacijas statutu izstrādāšanas. Šis dokuments arī atrasts Mindsenti archivā un satur sīku monarchijas restaurēšanas plānu Ungarijā...

1948. gadā Mindsenti pastiprina savu aktivitati. Viņš saņem prāvus amerikaņu pārtikas sūtījumus «trūcīgo apgādei» — kurus viņš ar grafa Esterhazija palīdzību pārdod par spekulativām cenām melnajā tirgū. Esterhazijs atzinies, ka Mindsenti uzdevumā viņš spekulēja ne tikai ar pārtikas precēm, bet arī ar zeltu un valutu. Daļu ienākumu abi kompanjoni slepeni nosūtīja uz ārzemēm un ieguldīja uz sava vārda dažādās bankās, otru daļu viņi izmantoja leģitimistu kustības financēšanai.

Kardinala sadarbība ar Esterhaziju — šo lielāko Ungarijas zemes īpašnieku un ungaru demokratijas niknāko ienaidnieku — kopīgās melnā tirgus spekulacijās lieliski iederas Jozefa Mindsenti — tautas nodevēja un spiega — portretā.

*

Jozefs Mindsenti bieži lielījās ar to, ka Ungarijā neviens neuzdrošinās viņu «aizkart», jo «pretējā gadījumā visa tauta celsies mani aizstāvēt». Likdams lietas ceribas uz ticīgo aklo atbalstu, Mindsenti neliekēgi izmantoja viņam dāvāto uzticību. Bet kardinala spekulacijas bija celtas uz irdena pamata. Jau viņa reakcionarie spredīki un provokatoriskās gana vēstules atbaidīja ticīgo masas un izraisīja viņās nemieru, kas pakāpeniski pārauga sašutumā: uz jaunās Ungarijas demokratijas spīdošo panākumu fona melnā kraukļa ķērkšana kļuva sevišķi riebīga un pretīga.

Bet tautas masu sašutums pārvērtās īstā protesta vētrā, kad plaša sabiedrība uzzināja par kardinala — spiega darbību, kad atklātībai darīja zināmu viņa slepenā archiva saturu.

Miljoniem ungaru katoļu — darba cilvēku — novērsās no tautas nodevēja. Ik dienas Ungarijas valdība saņēma simtām vēstuļu, telegramu un rezoluciju, kurās Ungarijas strādnieki, zemnieki un inteliģence vienprātīgi apsveica valsts drošības organu soli — Mindsenti apcietināšanu. Laikrakstos publicētas daudzu katoļu mācītāju vēstules, kurās tie prasa katoļu baznīcas vadības iztīrīšanu no Mindsenti piekritējiem.

Mindsenti lielīgie vārdi par «visas tautas atbalstu» — izrādījās bijuši tukša skaņa. Neviens godīgs cilvēks Ungarijā nav cēlis savu balsi šī nodevēja un spiega labā. Vienīgie, kas šodien vēl aizstāv «svēto tēvu», ir rietumu imperialistiskie kara kurinātāji. Bet tas ir vairāk kā saprotams: šie kungi Mindsenti personā zaudējuši uzticīgu vagaru un izveicīgu aģentu.

SIMFONISKAIS KONCERTS

Kārtējā Latvijas PSR Valsts filharmonijas simfoniskajā koncertā dzirdējām Vītola, Smetanas, Rimska-Korsakova un Hačaturjana darbus diriģenta Edgara Tona interpretējumā. Koncerta ievadījumā simfoniskais orķestris atskaņoja Vītola «Latvju lauku serenadi» — simfonisku cikla, kurā attēlotas latviešu zemnieku dzīves ainavas.

Orķestris šo darbu atskaņoja veiksmīgi. Viengabalaināku varēja vēlēties II daļas veidojumu.

Ar savu nacionalo temu krāšņumu klausītājos dziļi atbalsojās divas daļas no Smetanas simfonisko poemu cikla «Mana dzimtene».

Tās atveidojumā diriģents Tons visumā pareizi izpratis autora nodomus. Vajadzīgs vienīgi apvaldītāks ritmiskais iztulkojums poemas otrās daļas svinīgajos tuti posmos.

Rimska-Korsakova klavieru koncertu op. 30 cis mollā atskaņoja pianists Marks Sluckovs. Koncerta četras daļas, kas risinātas bez pārtraukuma, viengabalainas arī tematiskā ziņā. Tās būvētas uz krievu tautas dziesmas temu, kuru ievadījumā izpilda fagotes solo. Šī tema pavīd orķestra partijā gar pilnīgā, gan varietā vai arī saskaldītā veidā. To atbalso klavieres. Tādējādi koncerts ir nepārtraukts orķestra un solista dialogs. Atzīstami, ka pianista Marka Sluckova techniskā veiksme spēja pārvarēt visas autora uzstādītās prasības.

Koncerta noslēgumā simfoniskais orķestris atskaņoja Hačaturjana svītu no baleta «Gajane». Šis ar Staļina premiju apbalvotais darbs ir viens no spēcīgākajiem Hačaturjana darbiem, stādāms blakus tā paša autora slavenajam vijoles koncertam. Adagio daļā gan jūtam diezgan formalu melodiju vijumu, taču tādas svītas daļas kā «Lezginka», «Šūpļa dziesma» un «Zobenu deja» dod spilgtu liecību par komponista īstajām spējām. Te sadzirdam tikamas austrumnieciskas muzikas intonacijas, kas ietvertas temperamentīgos ritmos un krāsainā orķestra skanīgumā.

Simfoniskais orķestris E. Tona vadībā šo svītu atskaņoja saliedēti, dinamiski.

A. Vaivarājs

Laikraksts «Literatura un Māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkoleģija: **J. Loganovskis** (atbildīgā redaktora v.), **M. Buša, N. Grinfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.** Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Telefons 21997. Runas stundas no plkst. 10—14. Numurs maksā Rbl. 1.— Abonēšanas maksa Rbl. 52.— gadā. Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs Latvijas laikrakstu un žurnalu izdevniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Iespiests Latvijas PT 1. tipografijā «Cīņa», Blaumaņa ielā 38/40. JT00416